

เส้นทางเดินของสำนักทฤษฎีวิพากษ์เริ่มต้นดังนี้

รุ่น 1 : เป็นรุ่นปรมาจารย์ของสำนัก เช่น K. Marx ผู้ได้เริ่มวางแนวทางไว้
หลังจากมรณะกรรมของ Marx แนวทางของสำนักได้แยกเป็น 3 กลุ่มในรุ่นที่ 2

รุ่น 2 : แยกเป็น 3 กลุ่ม

(2.1) กลุ่ม Political Economy คือกลุ่มที่สนใจมิติด้านเศรษฐกิจและการเมืองเป็นหลัก ในกลุ่มนี้ยังแยกเป็น 2 กลุ่มย่อยที่ต่างมุ่งความสนใจไปยังมิติคนละด้านของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง คือ

(2.1.1) กลุ่มที่สนใจ Productive force ได้แก่กลุ่มที่ให้ความสนใจกับความเจริญก้าวหน้าของพลังการผลิต ซึ่งอาจจะหมายถึงความเจริญก้าวหน้าของเครื่องมือเทคโนโลยีหรือคนทำงาน ในกลุ่มนี้ มีสำนัก Toronto ที่ให้ความสนใจเรื่องความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารมากเป็นพิเศษ และมีนักคิดที่เด่น ๆ อยู่ 2 ท่าน คือ H. Innis และ L. McLuhan (ดูรายละเอียดในเอกสารเรื่องทฤษฎี)

ในงานวิจัยของสมคิด เลิศไพฑูริยประเสริฐ ที่ศึกษาความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างโครงสร้างทางสังคมและทัศนคติของคนไทยกับแบบแผนการรับ การใช้และผลกระทบของอินเทอร์เน็ต ได้นำเอากรอบแนวคิดของสำนัก Toronto มาทดสอบว่าในกรณีของสังคมไทยจะเป็นไปตามคำอธิบายของทฤษฎีดังกล่าวหรือไม่ เพราะเหตุใด

(2.1.2) กลุ่มที่สนใจ Relation of Production ได้แก่กลุ่มที่สนใจเรื่องความสัมพันธ์ในการผลิต เช่น ใครเป็นเจ้าของและผู้ควบคุมปัจจัยการสื่อสาร มีการจัดแบ่งผลประโยชน์กันอย่างไร มีการใช้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นไปอย่างไร เป็นต้น

(2.2) กลุ่มสำนัก Frankfurt เป็นกลุ่มที่ลดความสนใจการวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจการเมืองลงไปบ้าง เนื่องจากพบว่าปัจจัยดังกล่าวไม่อาจจะอธิบายได้ในกรณีของประเทศเยอรมันช่วงนาซีเรืองอำนาจ และหันมาให้ความสนใจกับปัจจัยด้านจิตวิทยา สถาบันสังคม (เช่น ครอบครัว สื่อมวลชน) มิติด้านสุนทรียะและความเป็นมนุษย์

(2.3) กลุ่ม Hegemonic Theory มีแนวทางพื้นฐานคล้ายคลึงกับกลุ่มสำนัก Frankfurt คือปฏิเสธเรื่องปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์ เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวไม่อาจอธิบายได้ในกรณีของประเทศอิตาลี ซึ่งมีอิทธิพลด้านศาสนาและวัฒนธรรมอันแข็งแกร่ง A. Gramsci ผู้บุกเบิกทฤษฎีได้เสนอให้เคลื่อนย้ายความสนใจจากการวิเคราะห์โครงสร้างของสังคมมาสู่การปฏิบัติการและเจตน์เจานางของมนุษย์ โดยเฉพาะปฏิบัติ

นอกเหนือจาก R. Williams แล้ว นักคิดในรุ่นต่อมาของสำนักนี้ยังได้พัฒนาทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาออกไปอีกหลายแนวทาง เช่น

(3.1) ทฤษฎีของ Bandrillard Bandrillard สนใจวิเคราะห์แบบแผนการบริโภคในสังคมปัจจุบันโดยได้นำเอาแนวคิดของทฤษฎี Postmodern ที่เน้นนิมติเชิงสัญลักษณ์ (Sign) ของสินค้าในสังคมปัจจุบันมาจัดเป็นแบบแผนตรรกะของการบริโภค (Logic of Consumption) ซึ่งวรินทา ได้นำเอาหลักการดังกล่าวของ Bandrillard มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เนื้อหาของนิยายสารผู้หญิงไทย

(3.2) สำนัก British Cultural Studies ได้แก่กลุ่มนักทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาในอังกฤษที่มีการรวมตัวอยู่ที่มหาวิทยาลัย Birmingham (จึงมักถูกเรียกว่าสำนัก Birmingham) นักทฤษฎีกลุ่มนี้ได้ทำงานเรื่องสื่อมวลชนกับวัฒนธรรมของประชาชน (Popular Culture) เป็นอย่างมาก โดยได้ปรับเปลี่ยนทัศนะที่มีต่อสื่อมวลชนเสียใหม่ให้เป็นไปในทางบวกมากขึ้น (เมื่อเทียบกับสำนัก Frankfurt ที่โจมตีสื่อมวลชนอย่างหนักเพราะเป็นเครื่องมือรับใช้ชนชั้น) นอกจากนั้นก็ยังมองว่า ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้พยายามผนวกเอาสื่อมวลชนมาใช้ในวัฒนธรรมของประชาชนได้ในรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลาย

นักคิดที่โดดเด่นในสำนักนี้ ท่านแรกคือ S. Hall ที่ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาที่ Birmingham เป็นคนแรก Hall ได้ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทั้งหมดของการสื่อสารตั้งแต่ S - M - C - R ใหม่ทั้งหมด โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับกระบวนการใส่/ถอดรหัสของสื่อสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ (Encoding - Decoding System) (ดูรายละเอียดในเอกสารทฤษฎี)

อารยา ถาวรวันชัย ได้นำเอาแนวคิดเรื่องกระบวนการใส่ - ถอดรหัสของสื่อโทรทัศน์ของ Hall มาใช้ในการวิเคราะห์เรื่อง “ภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจที่ปรากฏในสื่อมวลชน” โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่า ในกระบวนการใส่รหัสของสื่อโทรทัศน์ ซึ่งมีผู้รับสารเป็นมวลชนที่มีจำนวนมหาศาล ในกรณีปกติผู้ใส่รหัสโทรทัศน์ก็จำเป็นต้องเข้มงวดกับกระบวนการใส่รหัสในทุกขั้นตอนอยู่แล้วเพื่อควบคุมการสื่อความหมายตั้งแต่ต้นทางให้เป็นความหมายเดียวกันไปจนถึงปลายทาง และยังในกรณีพิเศษ เช่น การสร้างความหมายใหม่ ๆ ที่เบี่ยงเบนไปจากระบบความหมายปกติของผู้รับสาร (เอาผู้ร้ายมาสร้างเป็นวีรบุรุษ) กระบวนการควบคุมการใส่ความหมายก็ยังคงเข้มงวดรัดกุมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อมิให้ความหมายนั้นแตกแถวออกไปได้

(4.8) แนวทางด้านนิเทศศาสตร์ในการศึกษา

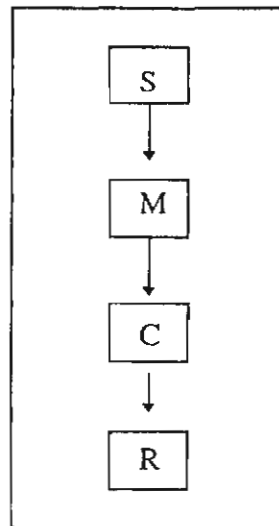
แนวทางศึกษา ผู้ศึกษา	ผู้ส่งสาร	เนื้อหา	ช่องทางสื่อ/ ประเภทรายการ	ผู้รับสาร
อารยา	/	/	/	/
พิสนัย			/	/
วรินทร์า	/	/		
นิภาพรรณ		/	/	/
สมกิต				/

จากตารางนี้ จะเห็นว่างานวิจัยส่วนใหญ่จะสนใจศึกษาผู้รับสารอย่างมาก อันเป็นไปตามแนวคิดของสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) ที่ค่อนข้างให้ความสำคัญกับการศึกษาผู้รับสาร และนอกจากนั้นมีการให้ความสำคัญมากขึ้นกับธรรมชาติของสื่อ (Media) ซึ่งอาจจะรวมอยู่กับแนวคิดเรื่อง ช่องทาง (Channel) และประเภทรายการ (Format) เช่น งานของพิสนัย ที่สนใจ “หนังสือพิมพ์ที่มีความสำคัญและความสัมพันธ์กับชนชั้นกลางเป็นพิเศษกว่าสื่ออื่น ๆ ในประเด็นทางการเมือง” หรือการแยกรูปแบบรายการสุขภาพออกเป็น 2 แบบคือ รูปแบบรายการความรู้และรูปแบบรายการโฆษณาในงานของนิภาพรรณ เป็นต้น

(4.4) ระดับของการศึกษา

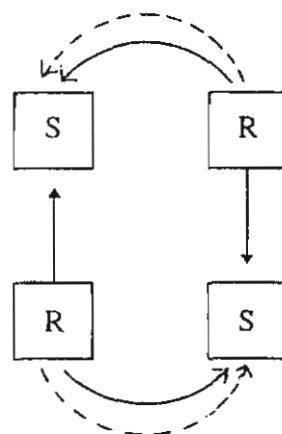
โดยทั่วไปงานศึกษาด้านสื่อสารมวลชนจะแยกออกเป็น 2 ระดับ คือ

(ก) ศึกษาอยู่ระดับวงใน ได้แก่การศึกษาอยู่ภายในองค์ประกอบการสื่อสารทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ S - M - C - R สำหรับในโครงการนี้ งานวิจัยเรื่อง “ภาพลักษณ์ของวีรบุรุษ” ของอารยา จะให้น้ำหนักอยู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง S - M - C - R ในเรื่องของการเข้า-ออกรหัสเป็นสำคัญ

ภาพที่ 1 : Transmission
Model

ส่วนอีกนิยามหนึ่งเห็นว่า การสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนความหมายซึ่งกันและกันระหว่างผู้รับและผู้ส่ง ซึ่งจะผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนบทบาทกันอยู่ตลอดเวลา (Shared meaning) คำนี้นิยามนี้เรียกว่า Ritualistic Model (โดยเทียบเคียงกับการทำพิธีกรรมในสังคมโบราณ) สำหรับความหมายนี้ ฐานะของผู้ส่งและผู้รับจะเสมอภาคกัน

ภาพที่ 2 : Ritualistic
Model

จากคำนิยามทั้งสอง ในกรณีของการสื่อสารมวลชนนั้น จะต้องสังกัดคำนิยามแรกอย่างยากที่หลีกเลี่ยงได้ เพราะเป็นกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว นอกจากนั้นยังมีข้อเท็จจริงเพิ่มเติมที่ว่า “กลุ่มผู้ส่งสาร” นั้น เป็นเพียงกลุ่มคนกลุ่มน้อยที่ได้รับการฝึกฝนเรื่องการส่งสาร - การไร้รหัสเป็นอย่างดี ส่วนผู้รับสารนั้นก็คือ คนกลุ่มใหญ่ที่ไม่เคยได้รับการฝึกฝนเรื่องการสื่อสารมวลชนเลย (ผู้รับสารไม่เคยต้องเรียนเรื่องการอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ โทรทัศน์) ด้วยเหตุนี้ S. Hall จึงสรุปว่า รูปแบบการสื่อสารมวลชนนั้น ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการครอบงำ (Domination) ที่คนกลุ่มน้อยกระทำต่อคนกลุ่มใหญ่ งานวิจัยของอารยาได้พบว่า กระบวนการควบคุมให้การสื่อความหมายเป็นไปตามความตั้งใจของผู้ส่งสารนั้น มิใช่จะผ่านเพียงเรื่อง “เนื้อหา” เท่านั้น หากทว่ายังผ่านการทำงานของ “รูปแบบ” (Format) ของสื่อภาพและเสียง

การณ์ข้อยกเว้นแต่มีใช้แบบแผนทั่วไปของการบริโภคสื่อ สื่อทั้งหลายนั้นจึงมิใช่สื่อที่ “มวลชน” กลุ่มไหน ๆ จะเข้ามาใช้และบริโภคได้อย่างปราศจากเงื่อนไข

(iv) การทบทวนสถานะของ “สื่อมวลชน” ให้กว้างขวางกว่าการเป็นเพียง “เครื่องมือถ่ายทอดข่าวสาร” เท่านั้น งานวิจัยเรื่อง “การเมืองของชนชั้นกลางฯ” ของพัสนัย ได้พิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในสายตาของชนชั้นกลางบางกลุ่ม หนังสือพิมพ์มิใช่เป็นสื่อที่ใช้ติดตามข่าวสารเท่านั้น หากทว่าหนังสือพิมพ์ยังเป็นเครื่องมือการต่อสู้ทางอุดมการณ์ชั้นหนึ่งที่ผู้ใช้จะต้องพลิกข้ออ้างระมัดระวังไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้รับสารหรือผู้ใช้สารก็ตาม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเมืองของคน

หรืองานของ สมคิด เรื่อง “อินเทอร์เน็ต” ก็ให้ข้อพิสูจน์ว่า เราไม่อาจจะพิจารณาอินเทอร์เน็ตในฐานะ “เครือข่ายการสื่อสาร” ชนิดหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากการก่อกำเนิด ความเจริญ (หรือไม่เจริญ) เติบโตของอินเทอร์เน็ต และอาจรวมถึงการเสื่อมสลายของอินเทอร์เน็ตนั้นได้เกี่ยวพันโยงใยอยู่กับโครงสร้างสังคมไทยและทัศนคติของคนไทยในมิติต่าง ๆ อย่างไม่อาจจะแยกขาดจากกันได้

(v) การทบทวนเรื่องการนำหน้าที่ของสื่อมวลชน สำนักทฤษฎีวิพากษ์ได้วิจารณ์ทฤษฎีสื่อมวลชนกระแสหลักที่กล่าวถึงการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนว่า น่าจะผิดพลาดตั้งแต่แนวคิดที่มีต่อ “สังคม” แล้ว (ดูรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น) นอกจากนั้น การกำหนดหน้าที่ของสื่อมวลชนก็ยังมีมุมมองมาจากคนกลุ่มเดียว เช่น นักวิชาการ และเป็นการพิจารณาอย่างอุดมคติ (หน้าที่ที่ควรจะเป็น) แต่ในความเป็นจริง พื้นที่ของสื่อมวลชนนับเป็นเวทีประลองกำลังที่คนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะเข้าไปช่วงชิงการกำหนดหน้าที่ต่าง ๆ ให้การที่จะพิสูจน์ว่าลำดับชั้นอำนาจแห่งการกำหนดหน้าที่นั้นเป็นอย่างไร ต้องพิสูจน์ด้วยผลงานที่ออกมา ดังเช่น งานศึกษาเรื่อง “มิตินิคมบริโภคฯ” ของวรินทร์า ได้ทำการพิสูจน์ในกรณีของนิตยสารสตรี

นอกจากนั้น การพิจารณาหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้น ยังจำเป็นต้องพิจารณาสถานะที่เป็นจริงของสังคมในแต่ละช่วงขณะเป็นสำคัญ ดังที่วรินทร์าได้ตั้งคำถามว่า เมื่อสังคมไทยเรากำลังเป็นสังคมแห่งการบริโภคแล้ว นิตยสารจะถูกมอบหมายหน้าที่อะไรภายใต้สังคมลักษณะเช่นนี้

เชิงอรรถ

1. Baran S.J. & Davis D.K. (1995)
Mass Communication Theory, Wadsworth Publishing, California.
2. McQuail D., (1987)
Mass Communication Theory (2nd ed.) Sage Publication, London.
3. อักแซล Axel Honneth, "Critical Theory" in Gidden A. & Tomer J. (eds.)
(1987) , Social Theory Today, Polity Press , London.
4. Rogers E.M., "The Empirical and the Critical Schools of Communication
Research" in Communication Yearbook S, pp. 125 - 144.

โครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์

พต.ดร.กาญจนา แก้วเทพ
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory)

1. ความจำเป็นของการมีความคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Mind)

ในการดำเนินวิชาชีพเป็นนักคิดและนักปฏิบัติการด้านนิเทศศาสตร์นั้น คุณลักษณะประการหนึ่งที่เป็นสิ่งจำเป็นอันจะขาดเสียมิได้คือ การเป็นผู้มี 'ความคิดเชิงวิพากษ์' โดยที่ความหมายที่แท้จริงของ 'การวิพากษ์' (Critical) นั้น มิได้หมายความว่าความถึงการด่าประณาม หากแต่เป็นกระบวนการนำไปสู่การตั้งคำถามที่ถ่มมองข้ามไปเนื่องจากกรอบความคิดที่ถูกติดตั้งโปรแกรม "ให้ยอมรับกันโดยปริยาย" (Take it for granted)

ปัญหาของการไม่มีความคิดวิพากษ์ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อมวลชนนั้น สร้างผลเสียหายให้เกิดขึ้นตามมาหลายประการ Baran and Davis ยกตัวอย่างว่า เมื่อสื่อมวลชนรายงานเหตุการณ์อุบัติเหตุที่เกิดขึ้น (เช่น โปะล้ม ตีถล่ม) แล้วก็รายงานต่อว่า "ทางราชการได้ดำเนินการต่าง ๆ" ผลที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัวก็คือ สื่อมวลชนได้ช่วย "กล่อม" ให้ประชาชนอุ่นใจว่า ทางราชการจะช่วยแก้ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ อย่างจริงจังและจริงใจ ซึ่งเท่ากับเพิ่มความชอบธรรมในการเป็นผู้แก้ไขปัญหของทางราชการไปโดยไม่รู้ตัว หรือกรณีการตีความอย่างมีอคติโดยอาจจะไม่ตั้งใจก็เช่น เมื่อสื่อมวลชนของอเมริกันขนานนามการกระทำที่ต่อต้าน Authority เหมือนกันของนักศึกษาอเมริกันในปี 1960 ว่าเป็นพวก "ฮิปปี้ หัวรุนแรง" กับการกระทำของนักศึกษาจีนที่จัดตั้งเทียนอันเหมินว่า "เป็นวีรบุรุษแห่งประชาธิปไตย" เป็นต้น

ความจำเป็นของการมีความคิดเชิงวิพากษ์นั้น จะยังมีมากขึ้นในอนาคตของสังคมยุคข่าวสาร เนื่องจากปริมาณข่าวสารจะเพิ่มพูนขึ้นอย่างมหาศาล และการแข่งขันกันนำเสนอข่าวสารก็จะมีมากขึ้น ลักษณะการแสวงหาข่าวสารที่เรียกว่า "การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก" (Depth Interview) หรือการรายงานข่าวแบบสืบสวนสอบสวน (Investigative Report) จะกลายเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่าการรายงานเหตุการณ์แบบธรรมดา ทักษะการแสวงหาและการนำเสนอแบบดังกล่าวจะเป็นไปไม่ได้เลย หากนักส่งสารขาดวิธีคิดที่จะรู้จักตั้งคำถามใหม่ ๆ ที่ก้าวพ้นไปจากการยอมรับโดยปริยาย

และหากเรามุ่งหวังที่จะติดตั้งคุณสมบัติแห่งการเป็น 'ผู้มีความคิดและมีจิตใจวิพากษ์' ให้เพิ่มมากขึ้นในหมู่คนทำงานด้านการสื่อสารในอนาคต เราก็จะต้องย้อนกลับมาเริ่มต้นที่เบ้าหลอมของบุคลากรเหล่านี้ อันได้แก่สถาบันการศึกษาด้านสื่อมวลชน

2. สถานการณ์ปัจจุบันของการศึกษาด้านสื่อมวลชนของไทย

หากกล่าวเฉพาะการศึกษาระดับปริญญาโทของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การวิจัยที่เป็นรูปแบบวิทยานิพนธ์ของนิสิตปริญญาโทจะกระจุกตัวอยู่ภายใต้สำนักคิด 2-3 สำนัก กล่าวคือ สำนักที่เชื่อในอิทธิพลและผลกระทบของสื่อ (Impact Study) และสำนักฟังก์ชันนิยม (Functionalism) ในขั้นต่อมาเมื่อกระแสสำนักคิดทั้ง 2 สำนักเริ่มถูกตรวจสอบขีดความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นจริง และเริ่มมีการนำเสนอกระแสทางเลือกใหม่ ๆ เช่น แนวคิดเรื่องการใช้ความพึงพอใจของผู้รับสาร (Use and Gratification Approach) หรือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสัญวิทยา (Semiology) ก็เริ่มมีงานวิจัยที่เลือกใช้แนวคิดใหม่ ๆ นี้เกิดขึ้นมาบ้าง

แม้กระนั้น ภาพความหลากหลายของสำนักคิดทางวิชาการด้านสื่อมวลชนก็ยังไม่ค่อยมีสภาพ “ดอกไม้ร้อยดอกบานประชัน สำนักคิดร้อยสำนักมาแข่งขัน” กันเท่าใดนัก เพราะการวิจัยที่มีกรอบแนวคิดและการวิเคราะห์จากพื้นฐานสำนักคิดอื่น ๆ ยังมีอยู่น้อยมาก จนไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็น “กระแสหนึ่ง” เช่น สำนักครอบงำทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) หรือสำนักวิพากษ์เอง ฯลฯ

หากกล่าวถึงสถานภาพโดยทั่วไปของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ อันที่จริง ฐานะของทฤษฎีวิพากษ์นั้นมี “ที่ทาง” ที่แน่นอนแล้วในวงวิชาการสื่อมวลชนในประเทศตะวันตก ดังจะเห็นได้จากในตำราทฤษฎีสื่อสารมวลชนเกือบจะทุกเล่ม จะต้องบรรจุเอาแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์เอาไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วยเสมอ

และสำหรับงานวิทยานิพนธ์ที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ได้มีนิสิตบางคนพยายามนำเอากรอบแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์มาเป็น “ไฟส่องทาง” ในงานค้นคว้าของตน เช่น สมสุข หินวิมาน (2534) ได้ใช้ทฤษฎีกลไกด้านอุดมการณ์ของรัฐที่ A.Gramsci ได้เสนอแนะไว้มาอธิบายการทำงานของกรมประชาสัมพันธ์ สมกมล ลิ้มปิชัย (2532) ได้นำเอาแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อมวลชน (Political Economy of Media) มาอธิบายระบบธุรกิจเพลงของไทย รวมทั้ง จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ (2535) ได้นำเอาทฤษฎีวิพากษ์มาวิเคราะห์การทำหน้าที่รักษาอุดมการณ์ทางเพศให้เป็นไปอย่างเดิมของละครโทรทัศน์ เป็นต้น

แม้ว่าจะมีการใช้สำนักคิดทฤษฎีวิพากษ์ในการวิจัยของนิสิตอยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นไปตามความสนใจของนักศึกษาแต่ละคนโดยที่ขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถพัฒนากรอบการพิจารณาปัญหา เครื่องมือการเก็บข้อมูล และการอภิปรายผลการวิจัยให้ละเอียดมากขึ้น

การจัดทำโครงการวิทยานิพนธ์นี้จึงน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์การก่อตัวของสำนักคิดทฤษฎีวิพากษ์ที่เปิดโอกาสให้อาจารย์และนิสิตที่สนใจได้มาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อฝึกฝนทักษะการวิจัยในแนวทางของสำนักนี้ และยังเป็นการวางแนวทางในการนำเสนอกลุ่มนักคิดกลุ่มอื่น ๆ ที่แตกต่างจากกลุ่มกระแสหลักเข้ามาให้นิสิตได้เพิ่มพูนโอกาสทางทฤษฎี และสร้างบรรยากาศความหลากหลายทางวิชาการให้เปิดกว้างยิ่งขึ้น

3. เนื้อหาและขอบเขตของทฤษฎีวิพากษ์

3.1 ขอบเขตของทฤษฎีวิพากษ์

D. McQuail (1987) ได้แบ่งทฤษฎีวิพากษ์ออกเป็น 3 รุ่น คือ

รุ่นแรก - ทฤษฎีมาร์กซ์ฉบับคลาสสิก

รุ่นสอง - ประกอบด้วย 3 ทฤษฎีหลัก คือ Political-Economic Media Theory} The Frankfurt School และ Hegemonic of Media

รุ่นสาม - (Critical) Cultural Study

สำหรับทฤษฎีวิพากษ์ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาสื่อมวลชนได้คงจะอยู่ในรุ่นที่สองและรุ่นที่สาม ในกลุ่มทฤษฎีวิพากษ์เหล่านี้จะมีหลักการและวิธีการวิเคราะห์บางอย่างที่สืบทอดมาจากทฤษฎีมาร์กซ์ฉบับคลาสสิก แต่ทว่าในเรื่องของจุดเน้นและแง่มุมบางประการ ทฤษฎีย่อยเหล่านี้จะให้คำอธิบายที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ Political-Economic Media Theory จะสนใจมิติด้านเศรษฐกิจการเมืองที่เข้ามามีส่วนกำหนดกระบวนการทำงานของสื่อมวลชน ในขณะที่สำนัก Frankfurt จะลดความสนใจในเรื่องเศรษฐกิจการเมืองลงไปบ้าง โดยเฉพาะจะสนใจการทำงานของสื่อมวลชนที่อยู่ในวัฒนธรรมแบบ "Culture Industry" ส่วนกลุ่ม Hegemonic Theory of Media นั้น ประเด็นหลักที่ศึกษาคือการต่อสู้ด้านความคิดและอุดมการณ์ในสังคม โดยพิจารณาสื่อมวลชนในฐานะกลไกทางอุดมการณ์ซึ่งเป็นสนามของสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์

เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มทฤษฎีในรุ่นที่สองแล้ว Cultural Study (หรือที่เรียกว่า สำนัก Birmingham) จะมีทัศนะในทางบวกต่อสถาบันสื่อมวลชนมากขึ้น โดยจะให้ความสนใจ

ใจกับวิธีการและรูปแบบที่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาใช้สื่อมวลชนในฐานะเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

เนื่องจากโครงการวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ เพิ่งจะอยู่ในระยะเริ่มต้น ดังนั้น ขอบเขตทางทฤษฎีที่จะใช้จึงจะเปิดกว้างให้ครอบคลุมทั้ง 4 ทฤษฎีไปก่อน โดยจะเน้นหนักจุดร่วมของทฤษฎีย่อยเหล่านี้มากกว่าจะพิจารณาถึงจุดต่าง

3.2 เจตนารมณ์ร่วมของสำนักทฤษฎีวิพากษ์

ถึงแม้ทฤษฎีวิพากษ์จะประกอบด้วยทฤษฎีย่อย ๆ หลายทฤษฎี หากแต่สำนักนี้ก็มีจุดร่วมคือ เจตนารมณ์ของสำนักดังนี้ คือ

(i) ในการศึกษาวิจัยค้นหาหาความจริงนั้น นักวิชาการของสำนักทฤษฎีวิพากษ์จะต้องให้ความสนใจกับหลักปรัชญา วิธีคิด และระบบคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังเสมอ ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์ระบบของคุณค่า (Set of Values) ของสิ่งที่กำลังศึกษาอยู่ว่าเป็นอย่างไร และในฐานะนักวิชาการเราจะต้องตัดสินใจวินิจฉัยเชิงคุณค่า (Value Judgement) ว่าเราเห็นด้วยกับระบบคุณค่าดังกล่าวหรือไม่ เช่นคุณค่าที่ว่า ‘อำนาจเป็นธรรม ปลาใหญ่กินปลาเล็ก’ ในแง่นี้สำนักทฤษฎีวิพากษ์มีจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับสำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่เน้นว่าศาสตร์นั้นจะต้องปราศจากคุณค่า (Value-Free) ซึ่งสำนักทฤษฎีวิพากษ์เห็นว่า ‘การปราศจากคุณค่า’ ก็เป็น ‘คุณค่าประเภทหนึ่ง’ ในกรณีของการศึกษาระบบการสื่อสารตามแนวทางของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ คำถามในมิติเชิงจริยธรรม (Ethical Aspect) ของกระบวนการและระบบการสื่อสารจึงจะถูกตั้งขึ้นมา เช่น สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความยุติธรรมในสังคม หรือกลับช่วยเพิ่มขยายความอยุติธรรมให้มากขึ้น เป็นต้น

(ii) เป้าหมายของสำนักคือการปฏิรูประบบคุณค่า เพื่อให้คุณค่าที่สำคัญมีฐานะเป็นหลักในวงการณ์นั้น ๆ

(iii) วัตถุประสงค์ของการค้นคว้าวิจัยของสำนักนี้ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้เท่านั้น หากแต่มีเป้าหมายเพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาคือเป็นจริงด้วย ดังเช่นที่ H. Marcuse จากสำนัก Frankfurt นิยามทฤษฎีวิพากษ์ว่าเป็นทฤษฎีที่คำนึงถึง Practical Context ว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของทฤษฎี

(iv) ลู่ทางในการแก้ปัญหาของสำนักนี้ จะนำเสนอวิธีการแก้ไขแบบส่วนรวม (Collective) มิใช่ทางออกของแต่ละบุคคล (Individual)

3.3 รากฐานของวิธีการแบบสำนักทฤษฎีวิพากษ์

เพื่อให้การมองภาพของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ได้ชัดเจนขึ้น E.M. Rogers ได้ทำข้อสรุปเปรียบเทียบระหว่างสำนักคิดกระแสหลักของสื่อสารมวลชนที่เรียกว่า ‘สำนักประจักษ์นิยม’

(Empirical School) หรือ P. Lazarsfeld เรียกว่า "การวิจัยเชิงบริหาร" (Administrative Research) กับ สำนักทฤษฎีวิพากษ์เอาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

(I) ปรัชญาแบบ Positive VS. Negative

วิธีการของทฤษฎีวิพากษ์ก่อตัวมาจากปรัชญาที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับปรัชญาแบบ Positivism ซึ่งถือว่าความเป็นจริง (Reality) และความรู้เป็น สิ่งที่มีอยู่แล้ว (Given) การศึกษาค้นคว้าก็คือ การพยายามที่จะอธิบายสิ่งที่เป็นอยู่นั้นว่า "อะไรเป็นอะไร" แต่ปรัชญา Negative ของทฤษฎีวิพากษ์ไม่เชื่อว่าความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดให้มาแล้ว หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา ดังนั้นจึงต้องตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ทางสังคมว่า "สิ่งที่เป็นอยู่นั้นเป็นมาได้อย่างไร คลี่คลายมาได้อย่างไร ด้วยกลไกและกระบวนการอะไร" กล่าวคือ เป็นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์รากเหง้าความเป็นมาของปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Context of Emergence)

จากปรัชญาเบื้องหลังดังกล่าว เมื่อแปลลงมาสู่ระดับของปัญหำการวิจัยในขณะที สำนักประจักษ์นิยมมุ่งสนใจที่จะตอบคำถามว่า "อย่างไร" (เช่น จะทำอย่างไรกลยุทธการสื่อสาร จึงจะมีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่) และ "เท่าไร" (How much) (เช่น จำนวนคนที่เปิดรับรายการนี้มีเท่าไร เปิดดูมากน้อยเท่าไร) แต่ทฤษฎีวิพากษ์จะตั้งคำถามว่า "ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น" และ "ทำไมจึงไม่เป็นเช่นนั้น" (เช่น ทำไมรายการปัญหาสุขภาพทางโทรทัศน์จึงไม่สอดคล้องกับโรคที่คนไทยส่วนใหญ่เผชิญอยู่)

(II) แนวทางการวิเคราะห์แบบ Sectarian VS. Holistic

การพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ของการสื่อสารของสำนักประจักษ์นิยมไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องผลกระทบ (Impact) ประสิทธิภาพ หรือการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนก็ตาม วิธีการเข้าสู่ปัญหาและการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะชี้ดวงจำกัดตัวเองอยู่เพียงภายในกระบวนการหรือระบบของการสื่อสารเท่านั้น โดยจะไม่พิจารณาออกไปถึงบริบททางสังคมที่กระบวนการหรือระบบการสื่อสารนั้นกำลังเกิดขึ้น เช่น เมื่อพิจารณาปัญหาการเปิดรับสื่อของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ก็จะไม่พิจารณาถึงปัจจัยของการเข้าถึงสื่อ (Accessibility) หรือวิถีชีวิตประจำวันของผู้รับสาร การวิเคราะห์จึงมีลักษณะแยกส่วน (Sectarian)

ในลักษณะที่ตรงกันข้าม วิธีการเข้าสู่ปัญหาของทฤษฎีวิพากษ์จะใช้การวิเคราะห์ในลักษณะองค์รวม (Holistic) กล่าวคือ พิจารณาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างปัจจัยต่าง ๆ อยู่เสมอ กล่าวเฉพาะในกรณีของกระบวนการหรือระบบการสื่อสาร ทฤษฎีวิพากษ์มีแนวคิดพื้นฐานว่าระบบดังกล่าวไม่เคยเกิดขึ้นอย่างโดดขาดจากบริบททางสังคมเลย ไม่ว่าจะเป็นมิติเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือวัฒนธรรม ดังนั้นการวิเคราะห์การสื่อสารจะเป็นไปไม่ได้เลย หากปราศจากทฤษฎีสังคม และการวิเคราะห์การสื่อสารจะต้อง "กว้างกว่า" ตัวการสื่อสารอยู่เสมอ หรือหากกล่าวด้วยภาษาของการสื่อสารก็หมายความว่า ในขณะที่ทำการวิเคราะห์ Text

นั้น จะต้องให้ความสนใจกับ Context และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างทั้งสองอยู่ตลอดเวลา

ในทางปฏิบัติ แม้ว่าผู้วิจัยจะได้เลือกศึกษาปัญหาการสื่อสารบางปัญหาในระดับ Micro เท่านั้น แต่ก็จำเป็นต้องดูความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นปัญหานั้นกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของปัญหาการสื่อสารนั้น ทั้งนี้เพราะทฤษฎีวิพากษ์มีความเห็นว่า การละเลยศึกษาแต่ตัวการสื่อสารอย่างเดียวโดดๆ โด่งเลยบริบททางสังคมของการสื่อสารเช่น แนวทางของประจักษ์นิยมนั้น ให้ผลเสียทั้งในระดับวิชาการและระดับปฏิบัติ ในเชิงคุณค่าทางวิชาการ ภาพที่ได้จากการวิเคราะห์แบบแยกส่วนจะเป็นภาพที่บิดเบี่ยงไปจากความเป็นจริง และในระดับการนำไปปฏิบัติ การไม่คำนึงถึงบริบททางสังคมทำให้ผลการวิจัยที่ได้ไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้

(iii) การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสังคม

สำนักประจักษ์นิยมมีความเชื่อพื้นฐาน (Basic Assumption) ว่า ‘สื่อมวลชนนั้นมีอิทธิพลต่าง ๆ นานาต่อสังคม’ (ปัจจุบันทัศนะดังกล่าวได้กลายเป็นสามัญสำนึกของผู้คนในสังคมไปแล้ว) ดังนั้นหัวข้อการวิจัยของสำนักนี้จึงมุ่งเน้นอยู่ที่การศึกษาผลกระทบ หรืออิทธิพลของสื่อที่มีต่อคนกลุ่มต่าง ๆ ในเรื่องต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ (ที่รู้จักกันในนามของ Impact / Effect Study ไม่ว่าจะเป็นแบบทางตรง เช่น ทฤษฎีกระสุนปืน หรือทางอ้อมเช่น Agenda-Setting ก็ตาม) ในแง่มุมนี้ทฤษฎีวิพากษ์ได้ตั้งข้อสังเกตว่า หากสื่อมวลชนยินดีที่จะ ‘โฆษณาหรือชักชวน โหม่นนำ’ ให้ผู้คนเห็นคล้อยตามค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมแล้ว ก็เท่ากับสื่อมวลชนเองก็เห็นดีเห็นงามกับค่านิยมดังกล่าวและยินยอมอยู่เคียงข้างผู้มีอำนาจในการกำหนดค่านิยมของสังคม (Establishment) อย่างเต็มที่ (ในขณะที่ทฤษฎีวิพากษ์ตั้งข้อสงสัยว่า ‘ค่านิยม’ หลายนัยของสังคมนั้นเป็น ‘ค่าที่ควรจะนิยม’ หรือไม่ หรือเป็น ‘ค่าที่มีคุณ’ (คุณค่า) หรือเปล่า)

ส่วนแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีวิพากษ์นั้นมีลักษณะตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาข้างต้น แทนที่จะเชื่อว่า ‘สื่อนั้นมีฐานะเป็น นาย ที่มีอำนาจชี้นำสั่งการชักชวนโน้มน้าวคนอื่นได้’ ทฤษฎีวิพากษ์กลับเชื่อว่า ‘สื่อเองก็มีฐานะเป็นผู้รับใช้’ ที่จะถูกกำหนดจากบรรดานายทั้งหลายในสังคมนั้น กล่าวคือกลับถูกกำหนดจากปัจจัยต่าง ๆ ของสังคม และเนื่องจากสังคมที่เป็นอยู่คือ สังคมทุนนิยม (นายใหญ่ที่สุดของระบบสื่อมวลชน ซึ่งมีระบบการจัดการตามแบบของนายเช่นกัน) ปัญหาพื้นฐานที่ทฤษฎีวิพากษ์ตั้งคำถามก็คือ ระบบสื่อมวลชนได้ช่วยทำหน้าที่ธำรงรักษาสีบทระบบทุนนิยมเอาไว้อย่างไรบ้าง

(iv) คำคุณแจของแต่ละสำนัก

จากหลักปรัชญาและความเชื่อพื้นฐานดังกล่าว ทำให้แต่ละสำนักจะทำงานอยู่รอบ ๆ ชุดของคำคุณแจ (Key Words) ชุดหนึ่ง ๆ คำคุณแจของสำนักประจักษ์นิยมจะวนเวียนอยู่รอบ

ๆ คำว่า บทบาทหน้าที่ การใช้สื่อเพื่อการพัฒนา กลยุทธ์การโน้มน้าว การเปิดรับสื่อ อิทธิพลของสื่อ กระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในรูปแบบต่าง ๆ

สำหรับชุดของคำคุณศัพท์ที่อยู่ในสำนักทฤษฎีวิพากษ์ก็จะเป็นคำอีกชุดหนึ่ง เช่นคำที่ว่า 'ใครเป็นผู้ควบคุมสื่อ' (คำนี้แทบจะไม่ปรากฏเลยในสำนักประจักษ์นิยม) ความขัดแย้งในระบบสื่อ การใช้สื่อเพื่อการครอบงำ ความไม่ยุติธรรมของระบบสื่อ การต่อสู้ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในการใช้สื่อ ฯลฯ (อย่างไรก็ตามในระยะหลัง ๆ นักวิชาการจากทั้งสองสำนักก็ได้มีการหยิบยืมคำคุณศัพท์ของอีกฝ่ายหนึ่งไปใช้เป็นครั้งคราว)

(v) หน่วยที่ใช้ศึกษา

ความแตกต่างที่ค่อนข้างพบได้บ่อยอีกประการหนึ่งระหว่างสำนักประจักษ์นิยมและสำนักทฤษฎีวิพากษ์ก็คือ หน่วยที่ใช้ศึกษา โดยที่สำนักแรกนั้นมักจะเลือกศึกษาในระดับจุลภาค (Micro) และสำนักหลังมักจะศึกษาในระดับมหภาค (Macro) อย่างไรก็ตามในระยะหลัง ๆ นี้ Rogers ได้กล่าวว่า เริ่มมีการผสมผสานกันบ้าง กล่าวคือ สำนักทฤษฎีวิพากษ์ก็อาจจะเลือกปัญหาในระดับจุลภาค แต่เท่าในการอธิบายหลังจากการวิเคราะห์แล้ว ก็จะต้องเชื่อมโยงไปให้เห็นภาพรวมในระดับมหภาคอยู่เสมอ

(สำหรับการวิจัยของนิสิตครั้งนี้ เนื่องจากขีดจำกัดด้านเวลาและทรัพยากรอื่น ๆ ส่วนใหญ่ในนิสิตก็จะเดินตามรอยของการผสมผสาน คือเลือกหยิบปัญหาในระดับจุลภาคแต่อธิบายขยายความไปถึงระดับมหภาค)

ในท้ายที่สุด Rogers ได้กล่าวถึงสถานการณ์ปัจจุบันระหว่างสำนักทั้ง 2 ว่าในขณะที่ยุคเริ่มแรกนั้น รอยแยกระหว่าง 2 สำนักค่อนข้างจะมีอย่างเด่นชัด โดยที่แต่ละสำนักต่างก็มีจุดแข็งที่นำมาอ้างอิงกันคนละอย่าง สำนักประจักษ์นิยมก็มีจุดเด่นตรงที่มีวิธีการเก็บข้อมูลอย่างมีระบบ ในขณะที่ทฤษฎีวิพากษ์มีข้อเด่นตรงที่มีการวิเคราะห์แบบมีทฤษฎีหนุนหลังอย่างหนักแน่น ดังนั้นสำนักแรกจึงใส่ใจกับขั้นตอนการเก็บข้อมูลในขณะที่ฝ่ายหลังละเลียดละอ่อยอยู่กับการวิเคราะห์ และ Rogers ได้ตั้งข้อสังเกตว่ามีความพยายามที่จะประสานจุดแข็งของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน

สำหรับงานศึกษาของนิสิตครั้งนี้ ได้พยายามดำเนินการตามกระแสสุดท้ายที่ Rogers กล่าวถึง คือใช้ทฤษฎีวิพากษ์เป็นเครื่องช่วยในการนำเข้าสู่ปัญหาการวิจัย จากนั้น ก็ได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบเชิงประจักษ์ และนำเอาแนวคิดจากทฤษฎีวิพากษ์มาใช้ในขั้นตอนของการวิเคราะห์อีกครึ่งหนึ่ง

4. แผนงานวิทยานิพนธ์ของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ในช่วง มีนาคม 2539 – ตุลาคม 2539

แผนงานวิทยานิพนธ์ของสำนักทฤษฎีวิพากษ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นครั้งแรกของการทำงานร่วมกันระหว่างคณาจารย์ที่มีความสนใจทางทฤษฎี และนิสิตปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 5 คน ที่มีหัวข้อความสนใจที่แตกต่างกัน หากแต่มีจุดสนใจร่วมกันคือการพัฒนาทฤษฎีวิพากษ์มาใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ระยะเวลาของการทำวิทยานิพนธ์จะอยู่ระหว่างเดือนมีนาคม 2539 - ตุลาคม 2539 รวมเวลา 8 เดือน โดยมีผู้เสนอโครงการคือ ผศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ เป็นอาจารย์ควบคุม (และมีรศ.ดร. ธนวดี บุญลือ เป็นประธานในฐานะหัวหน้าภาควิชาการประชาสัมพันธ์)

5. สถานะปัจจุบันของงานวิทยานิพนธ์ที่ขอเสนอรับทุน

ในเดือนมกราคม 2539 นี้ นิสิตทั้ง 5 คนได้ผ่านการสอบหัวข้อเค้าโครงวิทยานิพนธ์เรียบร้อยแล้วตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2538 และหัวข้อเค้าโครงดังกล่าวได้ผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการบัณฑิตระดับคณะ และผ่านมาตรฐานวิชาการของบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว (ดังหลักฐานที่แนบมา)

6. รายละเอียดของวิทยานิพนธ์

6.1 ร.ต.ท.หญิงอารยา ถาวรวันชัย

เรื่อง ภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบ "ผู้ร้ายกลับใจ" ที่ปรากฏในสื่อมวลชน

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : อ.ดารุเรศ กาศโอสถ

ในทฤษฎีกระแสหลักที่กล่าวถึงการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้นจะอธิบายว่า สื่อมวลชนมีศักยภาพในการสร้าง "วีรบุรุษ" ให้กลายเป็น "ผู้มีชื่อเสียง" ขึ้นมาได้ (From Hero to Celebrity) ด้วยการนำเรื่องราวของวีรบุรุษนั้นมาเปิดตัวเผยแพร่ต่อสาธารณชน

หากแต่ทฤษฎีวิพากษ์ได้ตั้งข้อสงสัยว่า ในการดำเนินการจริงนั้น การกระทำดังกล่าวมีลักษณะกลับหน้ากลับหลังหรือเปล่า กล่าวคือ แทนที่โทรทัศน์ไทยจะทำให้ "วีรบุรุษ" กลายเป็น "ผู้มีชื่อเสียง" หากแต่โทรทัศน์กลับสร้าง "ผู้ที่พอจะมีชื่อเสียงอยู่บ้าง" ให้กลายเป็น "วีรบุรุษ" ขึ้นมา (เช่น ทำให้นักร้องที่ร้องเพลงเก่งกลายเป็นลูกกตัญญู หรือไปออกโทรทัศน์บ่อย ๆ โดยให้สัมภาษณ์เรื่องโรคเอดส์ ก็จะกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องโรคเอดส์ไปเอง) ทั้งนี้เพราะ "วีรบุรุษ" ที่สื่อมวลชนนำมาเสนอนั้น ในกรณีส่วนใหญ่ยังไม่ได้ผ่านการพิสูจน์แล้วว่า "เป็นวีรบุรุษตัวจริง"

เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมา มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเกิดขึ้นในสื่อมวลชนไทย และเป็นปรากฏการณ์ที่ดูเหมือนจะเพิ่มน้ำหนักของประจักษ์พยานให้แก่ทฤษฎีวิพากษ์มากขึ้น ทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนเช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ได้นำเอา "ผู้ร้ายกลับใจ" บางคน เช่น ดาวตลกที่เคยติดยาเสพติดมาก่อน นักเขียนที่เคยเป็นมือปืนรับจ้างฆ่าคนมาก่อน มาสร้างภาพเป็น "วีรบุรุษ" และ "ผู้มีชื่อเสียง" ไปพร้อม ๆ กัน

ความสนใจเบื้องต้นของผู้วิจัยก็คือ มีปัจจัยอะไรบางอย่างที่ผลักดันให้เกิดการคัดเลือก "ผู้ร้ายกลับใจ" ดังกล่าวนำเสนอในฐานะ "วีรบุรุษ" แทนที่จะเลือกวีรบุรุษตัวจริง (เช่น สังคมไทยขาดแคลนวีรบุรุษแล้วหรือ) และเนื่องจากระดับของความเป็นผู้ร้ายนั้นเมื่ออยู่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับอ่อน ๆ ที่สังคมพอยอมรับได้ จนกระทั่งถึงระดับที่รุนแรง หลักเกณฑ์และเส้นแบ่งระดับดังกล่าวในทัศนะของฝ่ายสื่อมวลชนเป็นอย่างไรบ้าง

นอกจากนั้น หลังจากที่มีการเผยแพร่ภาพของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจนี้ผ่านสื่อมวลชนออกไปแล้ว ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาทัศนะของผู้รับสารว่า ได้ให้การยอมรับวีรบุรุษเหล่านั้นอย่างไรบ้าง และการยอมรับนั้นมีพื้นฐานมาจากรากฐานของวัฒนธรรมไทยในเรื่องการทำความดีทำชั่วอย่างไร (เช่น แนวคิดเรื่องการให้อภัยและอโหสิกรรม ให้โอกาสคนกลับตัวใหม่ เป็นต้น)

ในอีกแง่มุมหนึ่ง เมื่อพิจารณาจากมุมมองของผู้ผลิตในประเด็นเรื่อง ผู้ร้ายที่ทำความผิด ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant) ไปจากบรรทัดฐานของสังคมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีหลักตรรกะที่ขัดแย้งกันระหว่างมาตรฐานของสื่อมวลชนกับบรรทัดฐานของสังคมอยู่บ้าง ตามปกติภาพของผู้เบี่ยงเบนนั้นจะมีน้อยไปในด้านลบ ที่ไม่ควรจะนำมาเผยแพร่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง แต่สำหรับสายตาของสื่อมวลชนแล้ว ความเบี่ยงเบนดังกล่าวกลายเป็นข้อเด่นที่จะใช้คัดเลือกการนำเสนอ (ดังเช่นในคำนิยามของชาวอเมริกันวอร์เรน เอ. วิลสัน "ความเบี่ยงเบนผิดไปจากปกติ และบรรทัดฐานของสังคม" เข้าไว้ด้วย) กล่าวคือ ความเบี่ยงเบนผิดปกติก็เป็น "จุดขาย" ที่สำคัญของสื่อมวลชน

ในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สื่อมวลชนได้พยายามเกาะติดหลักการทำงานว่าการเลือกนำเสนอภาพที่เบี่ยงเบนนั้น เป็นไปทั้งเพื่อ "จุดขาย" ของสื่อมวลชน และทั้งเพื่อให้เป็น "ข้อเตือนใจ" มิให้คนอื่นถือเป็นแบบอย่าง ดังนั้น การเล่นบทบาทหน้าของสื่อมวลชนต่อผู้ที่กระทำผิดนั้น สื่อมวลชนจึงมักจะทำหน้าที่เป็นผู้ลงโทษแก่ผู้กระทำผิดเป็นซ้ำสอง (เช่น การประณามด้วยการตั้งฉายาต่าง ๆ) หลังจากศาลหรือตำรวจได้ลงโทษแล้วเป็นระลอกแรก แต่ทว่าเมื่อสื่อมวลชนเริ่มนำภาพผู้ร้ายกลับใจมานำเสนอในฐานะวีรบุรุษ ก็ทำให้การเล่นบทบาทของสื่อมวลชนดูคลุมเครือจากหลักการที่ตั้งเอาไว้

เมื่อการทำบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนคลุมเครือดังกล่าว จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การนำเสนอภาพดังกล่าวนั้นอาจจะมัลักษณะเหมือนดาบสองคม ดาบคมแรกที่มีคุณประโยชน์ก็คือ การให้ความหวังแก่ผู้ที่หลงผิดว่า สังคมเราจะให้อภัยและให้โอกาสแก่ตัวแก่พวกเขา แต่ดาบคมที่เป็นโทษก็คือ การสร้างภาพดังกล่าวก่อให้เกิดการเลียนแบบดังที่มีข้อติดอยู่เสมอว่า การเสนอภาพของอาชญากรที่ยั้มราเริงอยู่บนหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ทำให้คนเห็นว่า แม้เป็นอาชญากรก็ยังมีความสุขดีอยู่ หรือการเน้นแต่การให้อภัยและให้โอกาสกลับตัวก็อาจจะทำให้ผู้คนหันไปทำความชั่วความผิดอย่างง่ายดายมากขึ้น เพราะหากต้องการจะกลับใจเมื่อไร ก็พร้อมที่จะทำได้ และสังคมก็จะให้โอกาสเสมอ

การที่คมด้านใดของดาบจะบาดผู้ชมนั้นขึ้นอยู่กับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ในการนำเสนอเป็นอันดับแรก และต่อมาคือความสามารถในการใส่รหัสของผู้ส่งสารว่าจะแปรเจตนาหมายให้ออกมาเป็นรูปแบบและเนื้อหารายการได้อย่างไร นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษา และเพื่อตรวจสอบกระบวนการสื่อสารทั้งกระบวนการ ผู้วิจัยจะศึกษาทฤษฎีการสื่อสารในระดับ Micro นี้ ผู้วิจัยจะนำมาอธิบายสรุปในระดับ Macro ถึงประเด็นปัญหา เรื่องบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ได้ตั้งเอาไว้ตั้งแต่แรก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงเนื้อหาและวิธีการนำเสนอภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจที่ปรากฏในสื่อมวลชน
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการนำเสนอภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจในสื่อมวลชน
3. เพื่อศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารและความเข้าใจของผู้รับสารว่าผู้รับสารได้รับสารตามความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการหรือไม่
4. เพื่อศึกษาถึงการตอบรับสารที่นำเสนอภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจของผู้รับสารประเภทต่าง ๆ

6.2 นางสาวพัสนัย นุตาลัย

เรื่อง : การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : อ.วิลาสินี พิพิธกุล

ทฤษฎีวิพากษ์ที่จะนำมาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้คือ ทฤษฎี Ideological Struggle และทฤษฎี Hegemony ของ A. Gramsci ที่เสนอว่าบรรดากลไกทางอุดมการณ์ของสังคม (Ideological Apparatus) เช่น โรงเรียน ครอบครัว ศาสนา และสื่อมวลชน อันมีชนชั้นกลางเป็นผู้ดำเนินงานนั้น จะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และอุดมการณ์วัฒนธรรมระหว่างชนชั้นนำกับชนชั้นล่างในสังคมที่มีความขัดแย้งทางชนชั้นต่อกัน

เมื่อนำเอาทฤษฎีของ Gramsci มาใช้อธิบายในกรณีของสังคมไทย บริบทของสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยทำให้ผู้วิจัยต้องดัดแปลงว่า ชนชั้นกลางของไทยนั้นมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ที่ทำงานอยู่ตามกลไกสังคมและเป็นเครื่องมือให้แก่ชนชั้นอื่น ๆ เสมอไป สภาพความเป็นจริงของสังคมไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน ทำให้ชนชั้นกลางไทยได้ขยายตัวเติบโตอย่างมากและสถาปนาตัวเองอย่างเป็นอิสระ ชนชั้นนี้มีวัฒนธรรมของตนเอง มีผลประโยชน์ทางชนชั้นของตัวเอง และมีอุดมการณ์ของตนเอง ดังนั้นชนชั้นกลางจึงได้เปลี่ยนฐานะจากเครื่องมือของคนอื่นกลายมาเป็นคู่ต่อสู้ตัวหนึ่งในสังคมด้วย ดังปรากฏประจักษ์พยานจากบทบาทของชนชั้นกลางในการเปลี่ยนแปลงสังคมครั้งสำคัญ ๆ ตั้งแต่ 2475, 14 ตุลา, 6 ตุลา จนกระทั่งถึง "มีอบมือถือ" เมื่อเดือนพฤษภาคม 2535

นอกจากนั้นในการศึกษาชนชั้นกลางของไทย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจำเป็นต้องสำรวจรูปธรรมความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยด้วย การก่อตัวของชนชั้นกลางไทยในรอบ 50-60 ปีที่ผ่านมาเกิดขึ้นเป็นหลายระลอก ทำให้ชนชั้นนี้เกิดการประกอบตัวของคนหลายกลุ่ม แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะมีลักษณะทางชนชั้นบางอย่างร่วมกัน แต่ก็คงมีความแตกต่างกันในรายละเอียดบางอย่าง ตัวอย่างเช่น ชนชั้นกลางที่เข้าร่วมเหตุการณ์พฤษภา 2535 นั้น ส่วนใหญ่เคยผ่านเหตุการณ์ 14 ตุลา และ 6 ตุลามาแล้ว ดังนั้นเนื้อหาอุดมการณ์ที่พวกเขามีจึงอาจจะมีลักษณะ Totality คือมองเห็นผลประโยชน์ร่วมของคนทุกชั้น โดยเฉพาะชนชั้นล่างของสังคมมากกว่าจะเห็นแก่ผลประโยชน์ของชนชั้นตนเอง เช่นกลุ่มธุรกิจรายย่อยที่ไม่เคยมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้วิจัยจึงจะตรวจสอบเนื้อหาอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลางที่มีความหลากหลายดังกล่าว

ทฤษฎี Hegemony ของ Gramsci กล่าวว่า คนแต่ละชนชั้นต่างก็มีอุดมการณ์ประจำชนชั้นของตนเอง และพยายามใช้กลไกด้านอุดมการณ์ต่าง ๆ ทำให้อุดมการณ์ประจำชนชั้น (Class Ideologies) กลายเป็นอุดมการณ์หลักของสังคม (Dominant Ideologies) เช่น ชนชั้นนำพยายามทำให้สังคมเชื่อว่า หากปราศจากการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสหภาพแรงงาน บรรยากาศการลงทุณจะดี และเศรษฐกิจจะเจริญเติบโต เป็นต้น ตามปกติแล้ว ชนชั้นนำจะเป็นกลุ่มที่มีโอกาสใช้กลไกต่าง ๆ มากที่สุด แต่พวกเขาก็มีใช้ว่าโอกาสของชนชั้นอื่น ๆ จะหมดสิ้นไปเลย ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาว่า ชนชั้นกลางซึ่งมีโอกาสเข้าถึงกลไกด้านอุดมการณ์ตัวหนึ่ง คือสื่อมวลชนนั้น ได้ใช้กลไกตัวนี้ในการทำให้อุดมการณ์ของตน (เช่น ประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาของตน) กลายเป็นอุดมการณ์หลักของสังคมอย่างไรบ้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะของชนชั้นกลางในสังคมกับกลไกด้านอุดมการณ์ เช่นสื่อมวลชนนั้น สามารถพิจารณาได้ใน 2 รูปแบบ รูปแบบแรกคือ ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มคนที่ทำงานอยู่ตามกลไกนี้ และอีกรูปแบบหนึ่งคือการที่ชนชั้นกลางได้ใช้กลไกนี้ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของตนด้วยรูปแบบอันหลากหลาย เช่น การให้ข้อมูลแก่สาธารณะ การแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางสังคม การสร้างกระแสเรียกร้อง การปลุกระดมความคิด การกดดันต่อรัฐบาล ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการสำรวจรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ในกรณีของสื่อหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตามในการที่ชนชั้นกลางจะเข้ามาใช้สื่อมวลชนนั้น ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้ก็คือ พลวัตการเปลี่ยนแปลงภายในสถาบันสื่อมวลชนเอง ในกรณีของหนังสือพิมพ์ไทย ซึ่งมีพัฒนาการมาในรูปแบบเดียวกับหนังสือพิมพ์ในประเทศตะวันตก กล่าวคือ ในระยะเริ่มแรกหนังสือพิมพ์จะเป็นสถาบันขนาดเล็ก มีอำนาจทางสังคมไม่มาก แต่ผูกพันตัวเองกับการเมืองค่อนข้างสูง แต่ในระยะหลัง หนังสือพิมพ์จะกลายเป็นสถาบันที่มีขนาดใหญ่โตขึ้น มีพลังอำนาจมากขึ้น แต่ก็เริ่มผูกพันกับการเมืองน้อยลงและหันไปผูกติดกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตัวเองมากกว่า ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้จะกลายมาเป็นปัจจัยหนึ่งในการพิจารณาการใช้สื่อมวลชนของชนชั้นกลาง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นกลางโดยผ่านการใช้สื่อหนังสือพิมพ์
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ทัศนคติของชนชั้นกลางในเรื่องการใช้สื่อหนังสือพิมพ์เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นกลาง

6.3 นางสาวรินทรา ไกยรวงศ์

เรื่อง : มิติแห่งการบริโภคที่ปรากฏในนิตยสารผู้หญิง

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : รศ.ดร.ระวีวรรณ ประกอบผล

การศึกษานิตยสารผู้หญิงเท่าที่ผ่านมานั้นในฐานะสื่อคู่กายของชนชั้นผู้หญิง (Women Class) ส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้แนวคิดชั้นนำของทฤษฎีสื่อสารของมวลชนกระแสหลัก โดยเฉพาะทฤษฎีพันธกิจนิยม แนวคิดนี้มักจะยอมรับโดยปริยายและสร้างความเชื่อว่า สื่อประเภทนี้จะทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายมาอยู่ 2 - 3 ประการ คือทำหน้าที่ให้ความรู้รอบรู้ของระบบโรงเรียนแก่กลุ่มสตรีด้วยการบรรจุคอลัมน์ประเภทสารคดี ความรู้ และการสัมภาษณ์บุคคล ทำหน้าที่ให้ความบันเทิงด้วยนวนิยายเรื่องสั้นและเรื่องยาว และท้ายที่สุด ก็ทำหน้าที่ส่งเสริมระบบธุรกิจด้วยการลงโฆษณา

อย่างไรก็ตาม เมื่อพลิกดูนิตยสารผู้หญิงที่ขายดีติดอันดับสักสองสามเล่ม สิ่งแรกที่จะทำให้สะดุดใจก็คือ หน้าที่ที่ดูเหมือนจะมีความสำคัญอยู่ในลำดับท้ายสุดนั้นกลับยึดพื้นที่นิตยสารแต่ละเล่มมากกว่าหน้าที่อื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้นความอยู่รอดในบรรณพิภพของนิตยสารแต่ละเล่มยังดูเหมือนจะขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายโฆษณาสามารถทำหน้าที่สุดท้ายนั้นได้ดีเพียงใด ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ผลิตนิตยสารหลายรายถึงสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงในการทำนิตยสารแต่ละเล่มให้ผลยืนยันทนเดี๋ยวนั้น

ผู้วิจัยได้ใช้ทัศนะวัตถุนิยมเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ "นิตยสาร" ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน "นิตยสาร" ในฐานะผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของสังคมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ ย่อมมีรูปร่างหน้าตา มีเป้าหมายและมีหน้าที่ที่แปรเปลี่ยนไปตามลักษณะของสังคมในขณะนั้น ๆ

สภาวะของสังคมไทยในอดีตเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นจุดกำเนิดของนิตยสารนั้น ขั้นตอนทางเศรษฐกิจของไทย ยังต้องถือเอาปัญหาของการผลิต (Production) เป็นความสำคัญลำดับแรก การจัดจำหน่าย (Distribution) เป็นลำดับต่อมา และการบริโภค (Consumption) เป็นลำดับสุดท้าย ด้วยเหตุนี้กระบวนการผลิตนิตยสารในครั้งอดีตจึงเป็นไปตามลำดับเดียวกัน หากทว่าสังคมไทยปัจจุบันนี้ โฉมหน้าบริบทหลักของเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว จากแต่เดิมที่ต้องตอบคำถามด้านการผลิตว่า "เราจะแก้ปัญหาผลผลิตขาดแคลน (Scarcity)" มาเป็นคำถามใหม่ด้านการบริโภคว่า "จะจัดการกับผลผลิตส่วนเกิน (Surplus) ที่ล้นเหลือได้อย่างไร"

คำตอบหนึ่งของการแก้ปัญหาหลักดังกล่าว ก็คือ ระบบการตลาด การใช้สื่อมวลชนและการโฆษณาที่ได้เข้ามามีจัดระบบและจัดการชีวิต จัดระบบคิด จัดการกระทั้งรสนิยมของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการบริโภค (ที่เรียกว่า Lifestyles)

นิตยสารในฐานะสื่อชนิดหนึ่งจึงจำเป็นต้องดำเนินไปตามหลักดังกล่าวเช่นกัน ในแง่ของการผลิต เมื่อ 100 ปีนั้น นิตยสารเล่มหนึ่ง ๆ จะเกิดขึ้นมาจากความตั้งใจบางประการของผู้ผลิต (เช่นอยากให้ความรู้แก่สตรี อยากเป็นเวทีให้ผู้หญิงแสดงความคิดเห็น ฯลฯ) แต่ขณะนี้ นิตยสารได้ก้าวเข้ามาสู่ ‘ธุรกิจสิ่งพิมพ์’ ซึ่งได้แปรเปลี่ยนแรงจูงใจของผู้ผลิตจาก ‘ทำเพราะตั้งใจและใจรัก’ มาเป็น ‘ทำเพื่อหวังผลกำไร’ และจากคำถามเดิมที่ผู้ผลิตจะต้องตอบว่า ‘ผู้จัดทำนิตยสารต้องการจะให้อะไรแก่ผู้อ่าน’ ก็ได้เปลี่ยนมาเป็น ‘ตลาดผู้อ่านต้องการอะไรจากนิตยสารของเรา’

นอกจากลักษณะการผลิตจะเปลี่ยนแปลงไปแล้ว บทบาทหน้าที่ของนิตยสารเองก็ต้องแปรเปลี่ยนตามสภาวะสังคมไปด้วย การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการพิสูจน์ว่า นิตยสารได้กลายมาเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการแก้ปัญหาด้านการบริโภคของระบบทุนนิยมของไทย ด้วยการทำหน้าที่เป็นสื่อที่ถ่ายทอดความรู้และหล่อหลอมรสนิยมรวมทั้งแบบแผนการบริโภคให้แก่กลุ่มบุคคลที่สังกัดชนชั้นต่าง ๆ ดังนั้นในการวิเคราะห์เนื้อหาส่วนที่กล่าวด้วยความรู้ันั้น ผู้วิจัยจึงจะไม่ใช้ความคิดที่ยอมรับกันโดยปริยาย (Take it for granted) ว่า ความรู้จากนิตยสารนั้นจะต้องเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้อ่านเสมอไป แต่อาจจะตั้งคำถามว่า ความรู้เรื่องอะไรที่ถูกนิตยสารเลือกนำมาเสนอ การให้ความรู้ันั้นทำไปทำไม ทำไปแล้วให้ประโยชน์ต่อใครในท้ายที่สุดและในการวิเคราะห์มิติการบริโภคที่ปรากฏอยู่ในนิตยสารสำหรับผู้อ่านชนชั้นต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยาของ Baudrillard นักทฤษฎีแนววิพากษ์รุ่นใหม่มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงหน้าที่ที่แท้จริงของนิตยสารซึ่งแสดงออกผ่านกระบวนการผลิต
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเลือกและการตัดสินใจของฝ่ายผู้ผลิตในการกำหนดเนื้อหาของนิตยสารในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษามิติแห่งการบริโภคของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มของนิตยสารผู้หญิงที่สะท้อนอยู่ในเนื้อหาของนิตยสาร

6.4 นางนิภาพรรณ สุขศิริ

เรื่อง : ทิศทางของการดูแลสุขภาพในรายการสุขภาพทางโทรทัศน์

ประธาน : รศ.ดร. ธนวัต บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : รศ.ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ

ในมิติของสุขภาพซึ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องของกายใจที่แข็งแรงหรืออ่อนแอในระดับของปัจเจกบุคคล แต่ทว่าจากปรากฏการณ์ที่เกิดกลุ่มโรคคนรวย (Disease of Affluence) และกลุ่มโรคคนจน (Disease of Poverty) ได้แสดงให้เห็นว่าหลักปรัชญาแบบองค์รวม (Holistic Approach) ของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ที่ให้คำอธิบายว่า ภาวะการมีสุขภาพที่ดีนั้นเกิดมาจากมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่มีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลจะอธิบายปรากฏการณ์ได้เด่นชัดกว่า ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาแง่มุมสุขภาพใน “ขั้นตอนของการเกิดโรค” เราก็จะพบว่าขีดความสามารถของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละชนชั้นที่จะจัดสภาวะแวดล้อมเพื่อรักษาสุขภาพที่ดีของตนเองได้อย่างแตกต่างกัน ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวจะมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นใน “ขั้นตอนของการรักษาโรค” การเข้าถึงบริการทางการแพทย์แผนใหม่ที่วางเงื่อนไขให้ “การรักษาพยาบาล” กลายมาเป็นสินค้ามากกว่าบริการ ได้ปิดกั้นโอกาสการรักษาอาการเจ็บป่วยของคนจนรวมทั้งทิศทางของการแพทย์ที่มุ่งเน้นการพึ่งพายาและแพทย์มากกว่าการดูแลสุขภาพของตนเอง ก็ทำให้รายจ่ายด้านสุขภาพของประชาชนสูงขึ้นโดยไม่จำเป็น

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงได้เสนอสูตรผสมของการมีสุขภาพที่ดีของคนแต่ละกลุ่มแต่ละชนชั้นว่าเกิดจากปัจจัยร่วมกัน 2 ประการ คือ ฐานะทางเศรษฐกิจ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพ ในองค์ประกอบทั้งสองนี้ ปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชนก็คือการเผยแพร่ข่าวสารและให้ความรู้ด้านสุขภาพ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่สุดก็คือ รายการสุขภาพอนามัยทางโทรทัศน์นั่นเอง

ในทางอุดมคติ กลุ่มทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อการพัฒนา มักจะคาดหวังว่า สื่อมวลชนที่ก้าวหน้าทันสมัยเช่น โทรทัศน์จะทำหน้าที่ช่วยถมช่องว่างความรู้ให้แก่ประชาชนกลุ่มที่ขาดโอกาสภาพของการทำหน้าที่ของสื่อเพื่อการพัฒนา มักจะถูกวาดให้โทรทัศน์จะเป็น “พระเอกขี่ม้าขาว” เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม รายงานผลการวิจัยหลายชิ้นได้แสดงให้เห็นว่า “พระเอก” ของเราได้สื่อแนว “ผู้ร้าย” ออกมาให้เห็น เช่น รายการสุขภาพอนามัยอันหลากหลายรูปแบบที่เป็นทั้งของรัฐและเอกชนได้ช่วยสร้างความวิตกกังวลด้านสุขภาพจนเกินเหตุ เน้นการใช้ยาเกินความจำเป็น เน้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการรักษาอย่างไม่สมเหตุผล เป็นต้น

สำหรับวิธีการเข้าสู่ปัญหาของทฤษฎีวิพากษ์นั้นจะไม่เริ่มต้นด้วย "อุดมคติที่ควรจะเป็น" (What should be) หากแต่จะเริ่มต้นด้วย "สิ่งที่กำลังเป็นอยู่จริง" (What is) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะพิจารณาสถานะที่กำลังเป็นอยู่จริง ๆ ของ "กิจการโทรทัศน์ไทย" ที่มีสัดส่วนของการเป็นทั้งธุรกิจและบริการสังคม (Profit-Oriented & Public Service) และระบบสาธารณสุขของไทยที่ประกอบด้วยสัดส่วนหลายมิติ (เป็นบริการหรือสินค้า มีทิศทางที่ให้พึ่งพาแพทย์หรือดูแลตนเอง เน้นการป้องกันหรือการรักษา เป็นบริการของรัฐหรือเป็นธุรกิจสินค้าของเอกชน ฯลฯ) ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการจะตรวจสอบเชิงวิพากษ์ว่า บรรดารายการสุขภาพทางโทรทัศน์นั้นให้ประโยชน์สำหรับคนชั้นใด และได้ชี้นำทิศทางในการบรรลุเป้าหมายของการมีสุขภาพดีไปในหนทางใด

ผลจากการตรวจสอบดังกล่าวก็เพื่อที่จะตอบคำถามสุดท้ายในแง่ปรัชญาสังคมเชิงจริยธรรมว่า ในขณะที่คนยากจนมีโอกาสน้อยอยู่แล้วในการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อประครองสุขภาพที่ดีของตน และยังถูกซ้ำเติมจากการเข้าไม่ถึงบริการรักษาเมื่อเกิดเจ็บป่วย ในการนี้โทรทัศน์ได้ทำหน้าที่เป็นกลไกหนึ่งในการสร้างสรรค์ความยุติธรรมด้านสุขภาพอนามัย โดยถือหลักว่า "ต้องให้มากสำหรับผู้ที่มีน้อย" หรือโทรทัศน์ทำได้เพียงการซ้ำเติมความยุติธรรมด้านสุขภาพอนามัยให้เพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาที่นำเสนอในรายการสุขภาพทางโทรทัศน์กับปัญหาสุขภาพของคนไทย
2. เพื่อเปรียบเทียบรายการทางโทรทัศน์ของภาครัฐและภาคเอกชน
3. เพื่อเปรียบเทียบการนำเสนอแนวความคิดของการแพทย์แบบแยกส่วนกับการแพทย์แบบองค์รวมจากรายการสุขภาพทางโทรทัศน์
4. เพื่อศึกษาการประเมินรายการสุขภาพทางโทรทัศน์ของผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ

6.5 นายสมคิด เลิศไพฑูริยประเสริฐ

เรื่อง : ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อโครงสร้างทางสังคม และทัศนคติของคนไทย ศึกษาเฉพาะกรณีอินเทอร์เน็ต

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญถือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : อ. ณรงค์ ขำวิจิตร

สำหรับทัศนะโดยทั่วไปเมื่อทำการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ "เทคโนโลยี" มักจะมีความโน้มเอียงที่จะพิจารณาปัญหาเทคโนโลยีตามลำพังโดยแยกขาดจากมิติอื่น ๆ และเห็นว่าเป็น "ปัญหาทางเทคนิค" เท่านั้น แต่สำหรับการศึกษาเรื่อง "Internet" จึงเป็นตัวอย่างรูปธรรมอย่างหนึ่งของเทคโนโลยีข่าวสารนั้น ผู้วิจัยจะอาศัยแนวคิดของทฤษฎีวิพากษ์ที่พิจารณาว่าเทคโนโลยีนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของพลังการผลิต (Productive Force) พลังการผลิตนี้จะแสดงออกมาในรูปแบบใดก็ย่อมอยู่กับเงื่อนไขของความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relation of Production) ซึ่งมีอยู่ในสังคมนั้น

หากจะกล่าวให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นก็คือ มุมมองในการพิจารณาเทคโนโลยีนั้น จะต้องไม่แยกตัวออกมาเป็นอิสระจากมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของสังคม จากทฤษฎีวิพากษ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจะพิจารณาความสัมพันธ์แบบซึ่งกันและกันระหว่างตัวเทคโนโลยีชนิดหนึ่งคือ Internet กับโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมทั้งโครงสร้างความคิดของคนไทย

ลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างเทคโนโลยีกับมิติต่าง ๆ ของสังคมนั้น จะแปรออกมาเป็นปัญหามานำการวิจัยได้ 2 คำถามด้วยกัน คำถามแรกก็คือ ภายใต้เงื่อนไขสังคมแบบใดที่ทำให้มีการนำเอาเทคโนโลยีข่าวสาร เช่น Internet เข้ามาใช้ คำถามที่สองก็คือ ผลอันเกิดจากการใช้ Internet นั้น ทั้งที่เกิดขึ้นในระดับโครงสร้างสังคม และระดับโครงสร้างความคิดของคนไทยเป็นอย่างไรบ้าง

กล่าวสำหรับคำถามแรก ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของการนำเอาเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาสู่สังคมไทยตั้งแต่ครั้งอดีต เริ่มตั้งแต่การขุดคลอง การสร้างถนน การใช้ไฟฟ้า ฯลฯ บรรดาเทคโนโลยีเหล่านี้ล้วนแต่ถือกำเนิดจากนอกสังคมไทย และถูกนำเข้ามาใช้ เป้าหมายของการนำเทคโนโลยีเหล่านี้จะถูกตัดสินโดยโครงสร้างอำนาจของสังคมในขณะนั้นๆ เช่น การขุดคลองสายแรกของไทย มิได้มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการทำเกษตรของชาวกะเหรี่ยง หากแต่เพื่อขนส่งค้าขายสินค้าของชนชั้นนำ การตัดถนนอย่างมากมายในยุคแผนพัฒนาประเทศไปยัง

ภาคอีสาน ก็ล้วนแต่เป็นเพื่อเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของการทำสงครามแย่งชิงประชาชน เป้าหมายดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดรูปลักษณะและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีที่นำเข้ามา

ฉะนั้น พลังการผลิตรูปแบบหนึ่งเช่น Internet นั้น จะถูกนำเข้ามาในสังคมไทยอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีอยู่ในขณะนั้น กล่าวให้เป็นรูปธรรมก็คือ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาว่าใครเป็นผู้กำหนดการนำเทคโนโลยีตัวนี้เข้ามา ได้เลือกทำอะไรเข้ามา ไม่เลือกทำอะไรเข้ามา นำเข้ามาใช้ประโยชน์อะไร เพื่อใคร เป็นต้น

บทสรุปจากการเลือกนำเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาในสังคมไทย มักจะพบอยู่เสมอว่า สังคมไทยไม่เคยนำเทคโนโลยีเข้ามาอย่างสมบูรณ์เลย เช่นกรณีการขนส่ง ประเทศไทยรับเอารถยนต์ชั้นดีราคาแพง วิ่งได้ด้วยความเร็วสูง แต่รถเหล่านี้ต้องมาวิ่งอยู่บนถนนที่ด้อยการพัฒนา พร้อมทั้งคนขับรถที่ยังไม่ได้พัฒนานิสัยในการขับรถที่ดีเลย เช่นเดียวกับการรับนาฬิกาข้อมือราคาเรือนแสน แต่ไม่ได้พัฒนาวัฒนธรรมในการรักษาเวลาตามขึ้นมาด้วย ในกรณีของ Internet นั้น ผู้วิจัยจะศึกษาลักษณะการเลือกรับองค์ประกอบต่าง ๆ ของเทคโนโลยีนี้ว่าเป็นไปตามบทสรุปในครั้งอดีตมากน้อยเพียงไร

ส่วนในเรื่องผลอันเกิดจากเทคโนโลยีสารสนเทศตัวใหม่นี้ ผู้วิจัยจะให้ความสนใจกับเรื่องโครงสร้างความคิดของคนไทย ทั้งนี้โดยอาศัยแนวคิดของทฤษฎีวิพากษ์ที่อธิบายว่า ความคิดและสำนึกของบุคคล (Social Consciousness) อาจเกิดมาจากการดำรงอยู่ของสังคม (Social Being) หรืออาจเกิดมาจากการ Adopt ความคิดดังกล่าวจากผู้อื่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความคิดของกลุ่มคนไทยที่ได้เริ่มรู้จัก เริ่มใช้ Internet ซึ่งคงจะมีช่องทาง 2 ช่องทางในการรับความคิดเกี่ยวกับ Internet (รวมทั้ง IT ข้างเคียง) กล่าวคือ ช่องทางแรกเป็นการรับข่าวสาร ความคิด และความเชื่อจากผู้อื่น เช่น เชื่อว่า IT จะช่วยให้พูดคุยกับคนได้ทั่วโลก ฯลฯ และอีกช่องทางหนึ่งก็คือ การได้รับข่าวสารด้วยการมีประสบการณ์โดยตรงกับเทคโนโลยีเหล่านี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาระบบความคิดของบุคคลกลุ่มที่ได้สัมผัสกับ Internet ว่าเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยด้านโครงสร้างสังคม และโครงสร้างความคิดของสังคมไทย ที่เอื้ออำนวยต่อการรับเอาอินเทอร์เน็ตเข้ามาสู่สังคมในยุคเริ่มแรก
2. เพื่อศึกษาถึงกลไกการเติบโตของอินเทอร์เน็ตในสังคม อันเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับโครงสร้างความคิดของคนไทย และโครงสร้างของสังคมไทย

3. เพื่อประมวลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สำหรับนำมาประกอบการนายแนวโน้มนการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและแก้ไขเรื่องการรับและการใช้อินเตอร์เน็ต

เชิงอรรถ

- ¹ Baran S.J. & Davis D.K., (1995)
Mass Communication Theory, Wadsworth Publishing, California.
- ² ยกตัวอย่างเช่น McQuail D., (1987)
Mass Communication Theory (2nd. ed.), Sage Publishing, London.
- ³ สมสุข หินวิมาน (2534)
วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกับการสร้างความชอบธรรมของรัฐ, วิทยานิพนธ์คณะ
นิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ⁴ ศมกมล ลิ้มปิชัย (2532)
บทบาทของธุรกิจเพลงไทยสากลต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง, วิทยานิพนธ์คณะ
นิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ⁵ จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ
อาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์ไทย, วิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ⁶ อ้างจาก Axel Honneth (1987), "Critical Theory" ใน Giddens A. & Turner J.
(eds), Social Theory Today, Polity Press, London.
- ⁷ E.M. Rogers, "The Empirical and the Critical Schools of Communication
Research", Communication Yearbook 5, pp 125-144.

(รท.) ภาคผนวก : ประวัติผู้เสนอโครงการ

ประวัติ

นางกาญจนา แก้วเทพ (2492 -)

จบปริญญาตรีครุศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2512 จบปริญญาโทครุศาสตร์มหาบัณฑิต (จิตวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2514 และเข้ารับราชการเป็นอาจารย์โทที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2514 เมื่อปีพ.ศ. 2518 ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์โทที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปีพ.ศ. 2523 ได้รับทุนจากองค์กรพัฒนาประเทศฝรั่งเศส (Comitee Catholique contre la Feim et pour Developpement) ไปศึกษาปริญญาเอกสาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยปารีสที่ 7 ประเทศฝรั่งเศส เมื่อสำเร็จกลับมา ได้ขอโอนย้ายมารับราชการที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530-2533

ในระหว่างทำการสอนที่คณะนิเทศศาสตร์ได้รับผิดชอบสอนในวิชา Theory of Mass Communication, Cultural Analysis of Mass Communication, Social Aspect of Mass Communication จากการสอนวิชาดังกล่าวได้ช่วยพัฒนาความสนใจที่จะนำเอาทฤษฎีสังคมที่ได้ศึกษามาในระหว่างเรียนปริญญาเอกมาใช้วิเคราะห์กรณีรูปธรรมของสื่อมวลชน

ปีพ.ศ. 2534-2536 ได้ลาออกจากราชการเพื่อไปทำงานเป็นนักวิจัยอาวุโสขององค์กรพัฒนาเอกชน และได้มีประสบการณ์การวิจัยและพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นผลงานวิจัย 3 เรื่อง คือ การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาชนบท (ทุนวิจัยของ Cebemo, เนเธอร์แลนด์, 2530), การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และพัฒนา (ทุนวิจัยของ Cemebo, เนเธอร์แลนด์, 2534) และ Local Social Development (ทุนวิจัยของ United Nations Center for Regional Development, 1990)

ในปีพ.ศ. 2537 ได้ขอกลับเข้ารับราชการในภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ดำรงตำแหน่งรองคณบดีบัณฑิตศึกษาคณะนิเทศศาสตร์ ตั้งแต่ปี 2537 - 2538

สำหรับผลงานเขียนที่เกี่ยวกับทฤษฎีวิพากษ์ มีงานเขียนทั้งในการอธิบายเนื้อหาทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ดังนี้

- "ลัทธิมาร์กซ์ของกรัมSCI", **วารสารธรรมศาสตร์** 12 : 2 (มัย. 2526)
- "อุดมการ : แนวคิดและแนววิเคราะห์", **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง**. 3 : 3 (มค.-มีค. 2527)
- "จิตสำนึกชาวนา : ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง", สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2527
- "พัฒนาการความคิดมาร์กซิสต์ในศตวรรษที่ 20 : สำนักแฟรงเฟิร์ต", **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง**. 4 : 1 (กย. 2527)
- "ซ้ายใหม่ในฝรั่งเศส", สำนักพิมพ์พลี, 2528
- "อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ", สถาบันวิจัยสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529
- "ขีดจำกัดในการใช้เครื่องมืออุดมการณ์ในสังคมไทย", **รัฐศาสตร์สาร**, (เมย. 2530), คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- "ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน", คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531
- "มิติด้านอุดมการณ์ในละครโทรทัศน์ไทย", โครงการกระแสน้ำเสรีและการพัฒนา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533
- "มายาพินิจ : การเมืองทางเพศของละครโทรทัศน์ไทย", สำนักพิมพ์เจนเดอเพลส, 2536
- "วิจารณ์หนังในทัศนะใหม่ 2", สำนักพิมพ์เจนเดอเพลส, 2537

ความสนใจในปัจจุบันคือการวิเคราะห์สถาบันสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของสังคม และจัดระบบวิถีชีวิตและวิถีคิดของบุคคล รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสตรี

(5 ข.) ภาคผนวก : ประวัตินิสิตที่ทำวิทยานิพนธ์

(1) **นางสาววรินทรา ไกยรวงศ์** เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2512 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีพ.ศ.2533 หลังจากจบการศึกษาได้เข้าทำงานในตำแหน่งกองบรรณาธิการ นิตยสารแพรวสุดสัปดาห์ จนมาถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2537 ได้เข้าสมัครศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการเขียนวิทยานิพนธ์ ซึ่งหัวข้อที่สนใจจะศึกษาคือเรื่อง **"มิติแห่งการบริโภคที่ปรากฏในนิตยสารผู้หญิง"**

(2) **ร.ต.ท.หญิงอารยา ถาวรวันชัย** เกิดเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2515 เป็นคนจังหวัดกรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี ในปีพ.ศ. 2532 และระดับปริญญาตรีสาขาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีพ.ศ. 2536 และได้รับราชการตำแหน่งพยาบาลตรี แผนกศัลยกรรม โรงพยาบาลตำรวจ ระหว่างปี 2536 ถึง พ.ศ. 2538 ขณะนี้ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้เข้าร่วมโครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์ในหัวข้อเรื่อง **"ภาพลักษณ์แบบวีรบุรุษของผู้ร้ายกลับใจที่ปรากฏในสื่อมวลชน"** โดยมี ผศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและเป็นอาจารย์ผู้เสนอโครงการนี้

(3) **นางสาวพัสนัย นุตาลัย** เป็นคนจังหวัดกรุงเทพมหานคร เกิดเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2515 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ในปีพ.ศ. 2533 และจบปริญญาตรีรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต เอกบริหารรัฐกิจ (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อปีพ.ศ. 2537 และในปีเดียวกันได้สอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2539) ได้เข้าร่วมโครงการวิทยานิพนธ์สำหรับนักทฤษฎีวิพากษ์ ซึ่งมี ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ เป็นผู้เสนอโครงการรวมทั้งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยวิทยานิพนธ์ที่จะนำเสนอและจัดทำคือเรื่อง **"การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน"** โดยใช้ทฤษฎีวิพากษ์สังคมนิยมแนวทางของ Gramsci เป็นกรอบแนวความคิดหลัก อันเป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์และหาเหตุผลอธิบายวิธีการเล่นการเมืองของชนชั้นกลางโดยผ่านทางสื่อมวลชน

(4) **นางนิภาพรรณ สุขศิริ** อายุ 30 ปี สมรสแล้ว จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ (สาขาสุขศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในปี พ.ศ.2531 รับราชการเป็นนักวิชาการสุขศึกษา รับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี เช่น โครงการรณรงค์เพื่อ

หัตถนันทบุรี เช่น โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ฯลฯ ในปีพ.ศ. 2537 เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขานิติศาสตร์พัฒนการ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(5) **นายสมคิด เลิศไพฑูริยประเสริฐ**

จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนวัดราชบพิตรในปี 2528 เคยเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี คณะวิทยาศาสตร์ ภาควิชาคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า (2529) หลังจากนั้น ในปี 2530 ได้เข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีอีกครั้ง ในคณะศิลปกรรมศาสตร์ ภาควิชาทัศนศิลป์ วิชาเอกถ่ายภาพ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีแล้ว ได้เริ่มทำงานในบริษัทเอกชนต่าง ๆ คือ บริษัทสตูดิโอ10 บริษัทครีเอทีฟเซอร์เคิล บริษัทเทเลคอมเอเชีย และปัจจุบัน (2539) กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ สาขานิติศาสตร์พัฒนการคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับวิทยานิพนธ์ **"ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อโครงสร้างทางสังคมและทัศนคติของคนไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีอินเทอร์เน็ต"** (The Impact of Technology on a Social Structure and Attitudes in Thailand : A Case Study of Internet)

สัญญาเลขที่ RDG 1/ 023 /2540
โครงการ “วิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์”
ผลการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ สำหรับใช้ปรับปรุงโครงการ

1. Conceptual framework ของผู้วิจัยครอบคลุมเพียงพอหรือไม่

ผู้ประเมินคนที่ 1: ข้อเสนอโครงการไม่ได้กล่าวถึงมโนทัศน์สำคัญของทฤษฎีวิพากษ์เองเลยว่ามีอะไรบ้าง และจะนำมาใช้ศึกษาอย่างไร

ผู้ประเมินคนที่ 2: ยังมีปัญหาในด้านเนื้อหา ไม่ชัดเจนว่า อ.กาญจนาจะใช้ทฤษฎีวิพากษ์ของใคร อย่างไร ทำไม และเพื่ออะไร ไม่มีการอ้างอิงงานของ Habermas โดยเฉพาะ Theory of Communication Action ซึ่งเป็นรากฐานของ Critical Theory จาก Frankfurt School รวมทั้งงานแนวใหม่ๆ เช่น Culture and Agency ของ Magaret Archer, Pierre Bourdieu โดยเฉพาะ concept เรื่อง practice , งานของ Roland Barthes , Raymond Williams , Nicholas Garnham , Stuart Hall ซึ่ง สนใจ Cultural industries กับสื่อ รวมทั้งงานของ Pual Willis, E. Ann Kaplan และ Critical School ที่เป็น Post Modernist ผู้เสนอโครงการน่าจะ synthesize งานและแนวคิดเหล่านี้มาใช้ ซึ่งจะทำให้ทฤษฎีวิพากษ์มีความชัดเจนและลึกมากขึ้น

2. เนื้อหาของข้อเสนอโครงการ

ผู้ประเมินคนที่ 1: มีความสำคัญที่จะตั้งคำถามกับสื่อ กระตุ้นให้สังคมถกเถียงต่อกระบวนการของสื่อในปัจจุบัน

ผู้ประเมินคนที่ 2: มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมไทย

3. methodology

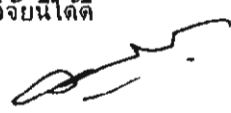
ผู้ประเมินคนที่ 1: การศึกษาแนววิพากษ์ที่ผู้วิจัยนำมาใช้มีแนววิธีวิทยาในระดับมหภาค แต่หัวข้อวิจัยอยู่ในระดับจุลภาค ดังนั้น หากสามารถประสานระดับการวิจัยทั้งสองนี้ได้ งานจะน่าสนใจมาก และหัวข้อวิจัยระดับจุลภาคนี้นั้นหากใช้การวิจัยแนวชาติพันธุ์นิพนธ์ (Ethnography) มาศึกษาสื่อ เช่น งาน Interpreting Audiences: The Ethnography of Media Consumption ของ Shaun Moores เป็นต้น อาจจะเหมาะกว่า เพราะแนวชาติพันธุ์นิพนธ์นี้จะให้ผู้บริโภคสื่อเป็นศูนย์กลางการวิจัยมากกว่าแนวทฤษฎีวิพากษ์ซึ่งมุ่งวิพากษ์สื่อจากหลัก แนวทาง ทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนแล้ว

ผู้ประเมินคนที่ 2: ผู้วิจัยเสนอเฉพาะเป้าหมายกับประเด็น แต่ไม่ได้พูดถึง methodology

4. ข้อคิดเห็นอื่นๆ

ผู้ประเมินคนที่ 1: 1. การศึกษารั้วนี้เป็นการศึกษาโดยนักศึกษาระดับ ป.โท ผู้ประเมินไม่แน่ใจว่า นศ.จะสามารถเข้าใจและตีความทฤษฎีวิพากษ์จากต้นฉบับภาษาต่างประเทศของนักคิดเหล่านั้นซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างระดับปรัชญาและทฤษฎีสังคม ได้ดีเพียงใด

2. การศึกษาตามแนวทฤษฎีวิพากษ์เรียกร้องจิตวิญญาณของการมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ มีความเชื่อมั่นในแนวทางเชิงศีลธรรมที่ทฤษฎีวิพากษ์เสนอ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ฝึกฝนกันไม่ได้ ผู้ประเมินเชื่อว่าถ้า นศ.มีจิตใจวิพากษ์ตามแนวดังกล่าวจริง จึงจะทำงานวิจัยนี้ได้ดี

โครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์

พศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory)

1. ความจำเป็นของการมีความคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Mind)

ในการดำเนินวิชาชีพเป็นนักคิดและนักปฏิบัติการด้านนิเทศศาสตร์นั้น คุณลักษณะประการหนึ่งที่เป็นสิ่งจำเป็นอันจะขาดเสียมิได้คือ การเป็นผู้มี "ความคิดเชิงวิพากษ์" โดยที่ความหมายที่แท้จริงของ "การวิพากษ์" (Critical) นั้น มิได้หมายความว่าความถึงการด่าประณาม หากแต่เป็นกระบวนการนำไปสู่การตั้งคำถามที่ถูกมองข้ามไปเนื่องจากกรอบความคิดที่ถูกติดตั้งโปรแกรม "ให้ยอมรับกันโดยปริยาย" (Take it for granted)

ปัญหาของการไม่มีความคิดวิพากษ์ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อมวลชนนั้น สร้างผลเสียหายให้เกิดขึ้นตามมาหลายประการ Baran and Davis¹ ยกตัวอย่างว่า เมื่อสื่อมวลชนรายงานเหตุการณ์อุบัติเหตุที่เกิดขึ้น (เช่น โป๊ะล้ม ตึกถล่ม) แล้วก็รายงานต่อว่า "ทางราชการได้ดำเนินการต่าง ๆ" ผลที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัวก็คือ สื่อมวลชนได้ช่วย "กล่อม" ให้ประชาชนอุ่นใจว่า ทางราชการจะช่วยแก้ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ อย่างจริงจังและจริงใจ ซึ่งเท่ากับเพิ่มความชอบธรรมในการเป็นผู้แก้ไขปัญหของทางราชการไปโดยไม่รู้ตัว หรือกรณีการตีความอย่างมีอคติโดยอาจจะไม่ตั้งใจก็เช่น เมื่อสื่อมวลชนของอเมริกันขนานนามการกระทำที่ต่อต้าน Authority เหมือนกันของนักศึกษาอเมริกันในปี 1960 ว่าเป็นพวก "ฮิปปี้ หัวรุนแรง" กับการกระทำของนักศึกษาจีนที่จัตุรัสเทียนอันเหมินว่า "เป็นวีรบุรุษแห่งประชาธิปไตย" เป็นต้น

ความจำเป็นของการมีความคิดเชิงวิพากษ์นั้น จะยิ่งมีมากขึ้นในอนาคตของสังคมยุคข่าวสาร เนื่องจากปริมาณข่าวสารจะเพิ่มพูนขึ้นอย่างมหาศาล และการแข่งขันกันนำเสนอข่าวสารก็จะมีมากขึ้น ลักษณะการแสวงหาข่าวสารที่เรียกว่า "การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก" (Depth Interview) หรือการรายงานข่าวแบบสืบสวนสอบสวน (Investigative Report) จะกลายเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่าการรายงานเหตุการณ์แบบธรรมดา ทักษะการแสวงหาและการนำเสนอแบบดังกล่าวจะเป็นไปไม่ได้เลย หากนักส่งสารขาดวิธีคิดที่จะรู้จักตั้งคำถามใหม่ ๆ ที่ก้าวพ้นไปจากการยอมรับโดยปริยาย

และหากเรามุ่งหวังที่จะติดตั้งคุณสมบัติแห่งการเป็น "ผู้มีความคิดและมีจิตใจวิพากษ์" ให้เพิ่มมากขึ้นในหมู่คนทำงานด้านการสื่อสารในอนาคต เราก็จะต้องย้อนกลับมาเริ่มต้นที่เบ้าหลอมของบุคลากรเหล่านี้ อันได้แก่สถาบันการศึกษาด้านสื่อมวลชน

2. สถานการณ์ปัจจุบันของการศึกษาด้านสื่อมวลชนของไทย

หากกล่าวเฉพาะการศึกษาระดับปริญญาโทของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การวิจัยที่เป็นรูปแบบวิทยานิพนธ์ของนิสิตปริญญาโทจะกระจุกตัวอยู่ภายใต้สำนักคิด 2-3 สำนัก กล่าวคือ สำนักที่เชื่อในอิทธิพลและผลกระทบของสื่อ (Impact Study) และสำนักฟังก์ชันนิยม (Functionalism) ในขั้นต่อมาเมื่อกระแสสำนักคิดทั้ง 2 สำนักเริ่มถูกตรวจสอบขีดความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นจริง และเริ่มมีการนำเสนอกระแสทางเลือกใหม่ ๆ เช่น แนวคิดเรื่องการใช้ความพึงพอใจของผู้รับสาร (Use and Gratification Approach) หรือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสัญวิทยา (Semiology) ก็เริ่มมีงานวิจัยที่เลือกใช้แนวคิดใหม่ ๆ นี้เกิดขึ้นมาบ้าง

แม้กระนั้น ภาพความหลากหลายของสำนักคิดทางวิชาการด้านสื่อมวลชนก็ยังไม่ค่อยมีสภาพ “ดอกไม้อดดอกบานประชัน สำนักคิดร้อยสำนักมาแข่งขัน” กันเท่าใดนัก เพราะการวิจัยที่มีกรอบแนวคิดและการวิเคราะห์จากพื้นฐานสำนักคิดอื่น ๆ ยังมีอยู่น้อยมาก จนไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็น “กระแสหนึ่ง” เช่น สำนักครอบงำทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) หรือสำนักวิพากษ์เอง ฯลฯ

หากกล่าวถึงสถานภาพโดยทั่วไปของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ อันที่จริง ฐานะของทฤษฎีวิพากษ์นั้นมี “ที่ทาง” ที่แน่นอนแล้วในวงวิชาการสื่อมวลชนในประเทศตะวันตก ดังจะเห็นได้จากในตำราทฤษฎีสื่อสารมวลชนเกือบจะทุกเล่ม จะต้องบรรจุเอาแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์เอาไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วยเสมอ

และสำหรับงานวิทยานิพนธ์ที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ได้มีนิสิตบางคนพยายามนำเอากรอบแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์มาเป็น “ไฟส่องทาง” ในงานค้นคว้าของตน เช่น สมสุข หินวิมาน (2534) ได้ใช้ทฤษฎีกลไกด้านอุดมการณ์ของรัฐที่ A.Gramsci ได้เสนอแนะไว้มาอธิบายการทำงานของกรมประชาสัมพันธ์ สมกมล ลิ้มปิชัย (2532) ได้นำเอาแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อมวลชน (Political Economy of Media) มาอธิบายระบบธุรกิจเพลงของไทย รวมทั้ง จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ (2535) ได้นำเอาทฤษฎีวิพากษ์มาวิเคราะห์การทำหน้าที่รักษาอุดมการณ์ทางเพศให้เป็นไปอย่างเดิมของละครโทรทัศน์ เป็นต้น

แม้ว่าจะมีการใช้สำนักคิดทฤษฎีวิพากษ์ในการวิจัยของนิสิตอยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นไปตามความสนใจของนักศึกษาแต่ละคนโดยที่ขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถพัฒนากรอบการพิจารณาปัญหา เครื่องมือการเก็บข้อมูล และการอภิปรายผลการวิจัยให้ละเอียดมากขึ้น

การจัดทำโครงการวิทยานิพนธ์นี้จึงน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์การก่อตัวของสำนักคิดทฤษฎีวิพากษ์ที่เปิดโอกาสให้อาจารย์และนิสิตที่สนใจได้มาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อฝึกฝนทักษะการวิจัยในแนวทางของสำนักนี้ และยังเป็นการวางแนวทางในการนำเสนอกลุ่มนักคิดกลุ่มอื่น ๆ ที่แตกต่างจากกลุ่มกระแสหลักเข้ามาให้นิสิตได้เพิ่มพูนโอกาสทางทฤษฎี และสร้างบรรยากาศความหลากหลายทางวิชาการให้เปิดกว้างยิ่งขึ้น

3. เนื้อหาและขอบเขตของทฤษฎีวิพากษ์

3.1 ขอบเขตของทฤษฎีวิพากษ์

D. McQuail (1987) ได้แบ่งทฤษฎีวิพากษ์ออกเป็น 3 รุ่น คือ

รุ่นแรก - ทฤษฎีมาร์กซ์ฉบับคลาสสิก

รุ่นสอง - ประกอบด้วย 3 ทฤษฎีหลัก คือ Political-Economic Media Theory} The Frankfurt School และ Hegemonic of Media

รุ่นสาม - (Critical) Cultural Study

สำหรับทฤษฎีวิพากษ์ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาสื่อมวลชนได้คงจะอยู่ในรุ่นที่สองและรุ่นที่สาม ในกลุ่มทฤษฎีวิพากษ์เหล่านี้จะมีหลักการและวิธีการวิเคราะห์บางอย่างที่สืบทอดมาจากทฤษฎีมาร์กซ์ฉบับคลาสสิก แต่ทว่าในเรื่องของจุดเน้นและแง่มุมบางประการ ทฤษฎีย่อยเหล่านี้จะให้คำอธิบายที่ต่างกันไป กล่าวคือ Political-Economic Media Theory จะสนใจมิติด้านเศรษฐกิจการเมืองที่เข้ามามีส่วนกำหนดกระบวนการทำงานของสื่อมวลชน ในขณะที่สำนัก Frankfurt จะลดความสนใจในเรื่องเศรษฐกิจการเมืองลงไปบ้าง โดยเฉพาะจะสนใจการทำงานของสื่อมวลชนที่อยู่ในวัฒนธรรมแบบ 'Culture Industry' ส่วนกลุ่ม Hegemonic Theory of Media นั้น ประเด็นหลักที่ศึกษาคือการต่อสู้ด้านความคิดและอุดมการณ์ในสังคม โดยพิจารณาสื่อมวลชนในฐานะกลไกทางอุดมการณ์ซึ่งเป็นสนามของสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์

เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มทฤษฎีในรุ่นที่สองแล้ว Cultural Study (หรือที่เรียกว่า 'สำนัก Birmingham') จะมีทัศนะในทางบวกต่อสถาบันสื่อมวลชนมากขึ้น โดยจะให้ความสนใจ

ใจกับวิธีการและรูปแบบที่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาใช้สื่อมวลชนในฐานะเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

เนื่องจากโครงการวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ เพิ่งจะอยู่ในระยะเริ่มต้น ดังนั้น ขอบเขตทางทฤษฎีที่จะใช้จึงจะเปิดกว้างให้ครอบคลุมทั้ง 4 ทฤษฎีไปก่อน โดยจะเน้นหนักจุดร่วมของทฤษฎีย่อยเหล่านั้นมากกว่าจะพิจารณาถึงจุดต่าง

3.2 เจตนารมย์ร่วมของสำนักทฤษฎีวิพากษ์

ถึงแม้ทฤษฎีวิพากษ์จะประกอบด้วยทฤษฎีย่อย ๆ หลายทฤษฎี หากแต่สำนักนี้ก็มีจุดร่วมคือ เจตนารมย์ของสำนักดังนี้ คือ

(i) ในการศึกษาวิจัยค้นหาหาความจริงนั้น นักวิชาการของสำนักทฤษฎีวิพากษ์จะต้องให้ความสนใจกับหลักปรัชญา วิธีคิด และระบบคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังเสมอ ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์ระบบของคุณค่า (Set of Values) ของสิ่งที่กำลังศึกษาอยู่ว่าเป็นอย่างไร และในฐานะนักวิชาการเราจะต้องตัดสินใจวินิจฉัยเชิงคุณค่า (Value Judgement) ว่าเราเห็นด้วยกับระบบคุณค่าดังกล่าวหรือไม่ เช่นคุณค่าที่ว่า ‘อำนาจเป็นธรรม ปลาใหญ่กินปลาเล็ก’ ในแง่นี้สำนักทฤษฎีวิพากษ์มีจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับสำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่เห็นว่าศาสตร์นั้นจะต้องปราศจากคุณค่า (Value-Free) ซึ่งสำนักทฤษฎีวิพากษ์เห็นว่า ‘การปราศจากคุณค่า’ ก็เป็น ‘คุณค่าประเภทหนึ่ง’ ในกรณีของการศึกษาระบบการสื่อสารตามแนวทางของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ คำถามในมิติเชิงจริยธรรม (Ethical Aspect) ของกระบวนการและระบบการสื่อสารจึงจะถูกตั้งขึ้นมา เช่น สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความยุติธรรมในสังคม หรือกลับช่วยเพิ่มขยายความอยุติธรรมให้มากขึ้น เป็นต้น

(ii) เป้าหมายของสำนักคือการปฏิรูประบบคุณค่า เพื่อให้คุณค่าที่สำคัญมีฐานะเป็นหลักในวงการนั้น ๆ

(iii) วัตถุประสงค์ของการค้นคว้าวิจัยของสำนักนี้ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้เท่านั้น หากแต่มีเป้าหมายเพื่อการนำไปใช้แก้ไขปัญหที่เป็นจริงด้วย ดังเช่นที่ H. Marcuse จากสำนัก Frankfurt นิยามทฤษฎีวิพากษ์ว่าเป็นทฤษฎีที่คำนึงถึง Practical Context ว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของทฤษฎี

(iv) ลู่ทางในการแก้ปัญหาของสำนักนี้ จะนำเสนอวิธีการแก้ไขแบบส่วนรวม (Collective) มิใช่ทางออกของแต่ละบุคคล (Individual)

3.3 รากฐานของวิธีการแบบสำนักทฤษฎีวิพากษ์

เพื่อให้การมองภาพของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ได้ชัดเจนขึ้น E.M. Rogers¹ ได้ทำข้อสรุปเปรียบเทียบระหว่างสำนักคิดกระแสหลักของสื่อสารมวลชนที่เรียกว่า ‘สำนักประจักษ์นิยม’

(Empirical School) หรือ P. Lazarsfeld เรียกว่า 'การวิจัยเชิงบริหาร' (Administrative Research) กับ สำนักทฤษฎีวิพากษ์เอาไวโนแวมมต่าง ๆ ดังนี้

(I) ปรัชญาแบบ Positive VS. Negative

วิธีการของทฤษฎีวิพากษ์ก่อตัวมาจากปรัชญาที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับปรัชญาแบบ Positivism ซึ่งถือว่าความเป็นจริง (Reality) และความรู้เป็น สิ่งที่มีอยู่แล้ว (Given) การศึกษาค้นคว้าก็คือ การพยายามที่จะอธิบายสิ่งที่เป็นอย่างนั้นว่า 'อะไรเป็นอะไร' แต่ปรัชญา Negative ของทฤษฎีวิพากษ์ไม่เชื่อว่าความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดให้มาแล้ว หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา ดังนั้นจึงต้องตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ทางสังคมว่า 'สิ่งที่เป็นอยู่นั้นเป็นมาได้อย่างไร คลี่คลายมาได้อย่างไร ด้วยกลไกและกระบวนการอะไร' กล่าวคือ เป็นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์รากเหง้าความเป็นมาของปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Context of Emergence)

จากปรัชญาเบื้องหลังดังกล่าว เมื่อแปลลงมาสู่ระดับของปัญหำการวิจัยในขณะทีสำนักประจักษ์นิยมมุ่งสนใจที่จะตอบคำถามว่า 'อย่างไร' (เช่น จะทำอย่างไรกลยุทธการสื่อสารจึงจะมีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่) และ 'เท่าไร' (How much) (เช่น จำนวนคนที่เปิดรับรายการนี้มีเท่าไร เปิดดูมากน้อยเท่าไร) แต่ทฤษฎีวิพากษ์จะตั้งคำถามว่า 'ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น' และ 'ทำไมจึงไม่เป็นเช่นนั้น' (เช่น ทำไมรายการปัญหาสุขภาพทางโทรทัศน์จึงไม่สอดคล้องกับโรคที่คนไทยส่วนใหญ่เผชิญอยู่)

(II) แนวทางการวิเคราะห์แบบ Sectarian VS. Holistic

การพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ของการสื่อสารของสำนักประจักษ์นิยมไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องผลกระทบ (Impact) ประสิทธิภาพ หรือการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนก็ตาม วิธีการเข้าสู่ปัญหาและการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะขีดวงจำกัดตัวเองอยู่เพียงภายในกระบวนการหรือระบบของการสื่อสารเท่านั้น โดยจะไม่พิจารณาออกไปถึงบริบททางสังคมที่กระบวนการหรือระบบการสื่อสารนั้นกำลังเกิดขึ้น เช่น เมื่อพิจารณาปัญหาการเปิดรับสื่อของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ก็จะไม่พิจารณาถึงปัจจัยของการเข้าถึงสื่อ (Accessibility) หรือวิถีชีวิตประจำวันของผู้รับสาร การวิเคราะห์จึงมีลักษณะแยกส่วน (Sectarian)

ในลักษณะที่ตรงกันข้าม วิธีการเข้าสู่ปัญหาของทฤษฎีวิพากษ์จะใช้การวิเคราะห์ในลักษณะองค์รวม (Holistic) กล่าวคือ พิจารณาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างปัจจัยต่าง ๆ อยู่เสมอ กล่าวเฉพาะในกรณีของกระบวนการหรือระบบการสื่อสาร ทฤษฎีวิพากษ์มีแนวคิดพื้นฐานว่าระบบดังกล่าวไม่เคยเกิดขึ้นอย่างตัดขาดจากบริบททางสังคมเลย ไม่ว่าจะเป็นมิติเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือวัฒนธรรม ดังนั้นการวิเคราะห์การสื่อสารจะเป็นไปไม่ได้เลยหากปราศจากทฤษฎีสังคม และการวิเคราะห์การสื่อสารจะต้อง 'กว้างกว่า' ตัวการสื่อสารอยู่เสมอ หรือหากกล่าวด้วยภาษาของการสื่อสารก็หมายความว่า ในขณะที่ทำการวิเคราะห์ Text

นั้น จะต้องให้ความสนใจกับ Context และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างทั้งสองอยู่ตลอดเวลา

ในทางปฏิบัติ แม้ว่าผู้วิจัยจะได้เลือกศึกษาปัญหาการสื่อสารบางปัญหาในระดับ Micro เท่านั้น แต่ก็จำเป็นต้องดูความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นปัญหานั้นกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของปัญหาการสื่อสารนั้น ทั้งนี้เพราะทฤษฎีวิพากษ์มีความเห็นว่า การละเลยศึกษาแต่ตัวการสื่อสารอย่างเดียวโดดๆ โด่งละเลยบริบททางสังคมของการสื่อสารเช่น แนวทางของประจักษ์นิยมนั้น ให้ผลเสียทั้งในระดับวิชาการและระดับปฏิบัติ ในเชิงคุณค่าทางวิชาการ ภาพที่ได้จากการวิเคราะห์แบบแยกส่วนจะเป็นภาพที่บิดเบี้ยวไปจากความเป็นจริง และในระดับการนำไปปฏิบัติ การไม่คำนึงถึงบริบททางสังคมทำให้ผลการวิจัยที่ได้ไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้

(iii) การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสังคม

สำนักประจักษ์นิยมมีความเชื่อพื้นฐาน (Basic Assumption) ว่า "สื่อมวลชนนั้นมีอิทธิพลต่าง ๆ นานาต่อสังคม" (ปัจจุบันทัศนะดังกล่าวได้กลายเป็นสามัญสำนึกของผู้คนในสังคมไปแล้ว) ดังนั้นหัวข้อการวิจัยของสำนักนี้จึงมุ่งเน้นอยู่กับการศึกษาผลกระทบ หรืออิทธิพลของสื่อที่มีต่อคนกลุ่มต่าง ๆ ในเรื่องต่าง ๆ ในกาละเทศะต่าง ๆ (ที่รู้จักกันในนามของ Impact / Effect Study ไม่ว่าจะเป็นแบบทางตรง เช่น ทฤษฎีกระสุนปืน หรือทางอ้อมเช่น Agenda-Setting ก็ตาม) ในแง่มุมนี้ทฤษฎีวิพากษ์ได้ตั้งข้อสังเกตว่า หากสื่อมวลชนยินดีที่จะ "โฆษณาหรือชักชวน โน้มน้าว" ให้ผู้คนเห็นคล้อยตามค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมแล้ว ก็เท่ากับสื่อมวลชนเองก็เห็นดีเห็นงามกับค่านิยมดังกล่าวและยินยอมอยู่เคียงข้างผู้มีอำนาจในการกำหนดค่านิยมของสังคม (Establishment) อย่างเต็มที่ (ในขณะที่ทฤษฎีวิพากษ์ตั้งข้อสงสัยว่า "ค่านิยม" หลายนายของสังคมนั้นเป็น "ค่าที่ควรจะนิยม" หรือไม่ หรือเป็น "ค่าที่มีคุณ" (คุณค่า) หรือเปล่า)

ส่วนแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีวิพากษ์นั้นมีลักษณะตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาข้างต้น แทนที่จะเชื่อว่า "สื่อนั้นมีฐานะเป็น นาย ที่มีอำนาจชี้้นำสั่งการชักชวนโน้มน้าวคนอื่นได้" ทฤษฎีวิพากษ์กลับเชื่อว่า "สื่อเองก็มีฐานะเป็นผู้รับใช้" ที่จะถูกกำหนดจากบรรดานายทั้งหลายในสังคม กล่าวคือกลับถูกกำหนดจากปัจจัยต่าง ๆ ของสังคม และเนื่องจากสังคมที่เป็นอยู่คือ สังคมทุนนิยม (นายใหญ่ที่สุดของระบบสื่อมวลชน ซึ่งมีระบบการจัดการตามแบบของนายเช่นกัน) ปัญหาพื้นฐานที่ทฤษฎีวิพากษ์ตั้งคำถามก็คือ ระบบสื่อมวลชนได้ช่วยทำหน้าที่ธำรงรักษาสีบทระบอบทุนนิยมเอาไว้ได้อย่างไรบ้าง

(iv) คำคุณแจของแต่ละสำนัก

จากหลักปรัชญาและความเชื่อพื้นฐานดังกล่าว ทำให้แต่ละสำนักจะทำงานอยู่รอบ ๆ ชุดของคำคุณแจ (Key Words) ชุดหนึ่ง ๆ คำคุณแจของสำนักประจักษ์นิยมจะวนเวียนอยู่รอบ

ๆ คำว่า บทบาทหน้าที่ การใช้สื่อเพื่อการพัฒนา กลยุทธ์การโน้มน้าว การเปิดรับสื่อ อิทธิพลของสื่อ กระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในรูปแบบต่าง ๆ

สำหรับชุดของคำคุณเณฑ์ที่อยู่ในสำนักทฤษฎีวิพากษ์ก็จะเป็นคำอีกชุดหนึ่ง เช่นคำที่ว่า 'ใครเป็นผู้ควบคุมสื่อ' (คำนี้แทบจะไม่ปรากฏเลยในสำนักประจักษ์นิยม) ความขัดแย้งในระบบสื่อ การใช้สื่อเพื่อการครอบงำ ความไม่ยุติธรรมของระบบสื่อ การต่อสู้ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในการใช้สื่อ ฯลฯ (อย่างไรก็ตามในระยะหลัง ๆ นักวิชาการจากทั้งสองสำนักก็ได้มีการหยิบยืมคำคุณเณฑ์ของอีกฝ่ายหนึ่งไปใช้เป็นครั้งคราว)

(v) หน่วยที่ใช้ศึกษา

ความแตกต่างที่ค่อนข้างพบได้บ่อยอีกประการหนึ่งระหว่างสำนักประจักษ์นิยมและสำนักทฤษฎีวิพากษ์ก็คือ หน่วยที่ใช้ศึกษา โดยที่สำนักแรกนั้นมักจะเลือกศึกษาในระดับจุลภาค (Micro) และสำนักหลังมักจะศึกษาในระดับมหภาค (Macro) อย่างไรก็ตามในระยะหลัง ๆ นี้ Rogers ได้กล่าวว่า เริ่มมีการผสมผสานกันบ้าง กล่าวคือ สำนักทฤษฎีวิพากษ์ก็อาจจะเลือกปัญหาในระดับจุลภาค แต่หาว่าในการอธิบายหลังจากการวิเคราะห์แล้ว ก็จะต้องเชื่อมโยงไปให้เห็นภาพรวมในระดับมหภาคอยู่เสมอ

(สำหรับการวิจัยของนิสิตครั้งนี้ เนื่องจากขีดจำกัดด้านเวลาและทรัพยากรอื่น ๆ ส่วนใหญ่ในนิสิตก็จะเดินตามรอยของการผสมผสาน คือเลือกหยิบปัญหาในระดับจุลภาคแต่อธิบายขยายความไปถึงระดับมหภาค)

ในท้ายที่สุด Rogers ได้กล่าวถึงสถานการณ์ปัจจุบันระหว่างสำนักทั้ง 2 ว่าในขณะที่ยุคเริ่มแรกนั้น รอยแยกระหว่าง 2 สำนักค่อนข้างจะมีอย่างเด่นชัด โดยที่แต่ละสำนักต่างก็มีจุดแข็งที่นำมาอ้างอิงกันคนละอย่าง สำนักประจักษ์นิยมก็มีจุดเด่นตรงที่มีวิธีการเก็บข้อมูลอย่างมีระบบ ในขณะที่ทฤษฎีวิพากษ์มีข้อเด่นตรงที่มีการวิเคราะห์แบบมีทฤษฎีหนุนหลังอย่างหนักแน่น ดังนั้นสำนักแรกจึงใส่ใจกับขั้นตอนการเก็บข้อมูล ในขณะที่ฝ่ายหลังละเลียดละอ่อยอยู่กับทฤษฎีวิเคราะห์ และ Rogers ได้ตั้งข้อสังเกตว่ามีความพยายามที่จะประสานจุดแข็งของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน

สำหรับงานศึกษาของนิสิตครั้งนี้ ได้พยายามดำเนินการตามกระแสสุดท้ายที่ Rogers กล่าวถึง คือใช้ทฤษฎีวิพากษ์เป็นเครื่องช่วยในการนำเข้าสู่ปัญหาการวิจัย จากนั้น ก็ได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบเชิงประจักษ์ และนำเอาแนวคิดจากทฤษฎีวิพากษ์มาใช้ในขั้นตอนของการวิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง

4. แผนงานวิทยานิพนธ์ของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ในช่วง มีนาคม 2539 - ตุลาคม 2539

แผนงานวิทยานิพนธ์ของสำนักทฤษฎีวิพากษ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นครั้งแรกของการทำงานร่วมกันระหว่างคณาจารย์ที่มีความสนใจทางทฤษฎี และนิสิตปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 5 คน ที่มีหัวข้อความสนใจที่แตกต่างกัน หากแต่มีจุดสนใจร่วมกันคือการพัฒนาทฤษฎีวิพากษ์มาใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ระยะเวลาของการทำวิทยานิพนธ์จะอยู่ระหว่างเดือนมีนาคม 2539 - ตุลาคม 2539 รวมเวลา 8 เดือน โดยมีผู้เสนอโครงการคือ ผศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ เป็นอาจารย์ควบคุม (และมีรศ.ดร. ธนวดี บุญลือ เป็นประธานในฐานะหัวหน้าภาควิชาการประชาสัมพันธ์)

5. สถานะปัจจุบันของงานวิทยานิพนธ์ที่ขอเสนอรับทุน

ในเดือนมกราคม 2539 นี้ นิสิตทั้ง 5 คนได้ผ่านการสอบหัวข้อเค้าโครงวิทยานิพนธ์เรียบร้อยแล้วตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2538 และหัวข้อเค้าโครงดังกล่าวได้ผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการบัณฑิตระดับคณะ และผ่านมาตรฐานวิชาการของบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว (ดังหลักฐานที่แนบมา)

6. รายละเอียดของวิทยานิพนธ์

6.1 ร.ต.ท.หญิงอารยา ถาวรวันชัย

เรื่อง ภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบ "ผู้ร้ายกลับใจ" ที่ปรากฏในสื่อมวลชน

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : อ.ดารุเรศ กาศโอสถ

ในทฤษฎีกระแสหลักที่กล่าวถึงการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้นจะอธิบายว่า สื่อมวลชนมีศักยภาพในการสร้าง "วีรบุรุษ" ให้กลายเป็น "ผู้มีชื่อเสียง" ขึ้นมาได้ (From Hero to Celebrity) ด้วยการนำเรื่องราวของวีรบุรุษนั้นมาเปิดตัวเผยแพร่ต่อสาธารณชน

หากแต่ทฤษฎีวิพากษ์ได้ตั้งข้อสงสัยว่า ในการดำเนินการจริงนั้น การกระทำดังกล่าวมีลักษณะกลับหน้ากลับหลังหรือเปล่า กล่าวคือ แทนที่โทรทัศน์ไทยจะทำให้ "วีรบุรุษ" กลายเป็น "ผู้มีชื่อเสียง" หากแต่โทรทัศน์กลับสร้าง "ผู้ที่พอจะมีชื่อเสียงอยู่บ้าง" ให้กลายเป็น "วีรบุรุษ" ขึ้นมา (เช่น ทำให้นักท่องเที่ยวร้องเพลงเก่งกลายเป็นลูกกตัญญู หรือไปออกโทรทัศน์บ่อย ๆ โดยให้สัมภาษณ์เรื่องโรคเอดส์ ก็จะกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องโรคเอดส์ไปเอง) ทั้งนี้เพราะ "วีรบุรุษ" ที่สื่อมวลชนนำมาเสนอนั้น ในกรณีส่วนใหญ่ยังไม่ได้ผ่านการพิสูจน์แล้วว่า "เป็นวีรบุรุษตัวจริง"

เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมา มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเกิดขึ้นในสื่อมวลชนไทย และเป็นปรากฏการณ์ที่ดูเหมือนจะเพิ่มน้ำหนักของประจักษ์พยานให้แก่ทฤษฎีวิพากษ์มากขึ้น ทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนเช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ได้นำเอา "ผู้ร้ายกลับใจ" บางคน เช่น ดาวตลกที่เคยติดยาเสพติดมาก่อน นักเขียนที่เคยเป็นมือปืนรับจ้างฆ่าคนมาก่อน มาสร้างภาพเป็น "วีรบุรุษ" และ "ผู้มีชื่อเสียง" ไปพร้อม ๆ กัน

ความสนใจเบื้องต้นของผู้วิจัยก็คือ มีปัจจัยอะไรบางอย่างที่ผลักดันให้เกิดการคัดเลือก "ผู้ร้ายกลับใจ" ดังกล่าวมานำเสนอในฐานะ "วีรบุรุษ" แทนที่จะเลือกวีรบุรุษตัวจริง (เช่น สังคมไทยขาดแคลนวีรบุรุษแล้วหรือ) และเนื่องจากระดับของความเป็นผู้ร้ายนั้นมิได้อยู่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับอ่อน ๆ ที่สังคมพอยอมรับได้ จนกระทั่งถึงระดับที่รุนแรง หลักเกณฑ์และเส้นแบ่งระดับดังกล่าวในทัศนะของฝ่ายสื่อมวลชนเป็นอย่างไรบ้าง

นอกจากนั้น หลังจากที่มีการเผยแพร่ภาพของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจนี้ผ่านสื่อมวลชนออกไปแล้ว ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาทัศนะของผู้รับสารว่า ได้ให้การยอมรับวีรบุรุษเหล่านั้นอย่างไรบ้าง และการยอมรับนั้นมีพื้นฐานมาจากรากฐานของวัฒนธรรมไทยในเรื่องการทำความดีทำชั่วอย่างไร (เช่น แนวคิดเรื่องการให้อภัยและอโหสิกรรม ให้โอกาสคนกลับตัวใหม่ เป็นต้น)

ในอีกแง่มุมหนึ่ง เมื่อพิจารณาจากมุมมองของผู้ผลิตในประเด็นเรื่อง ผู้ร้ายที่ทำความผิด ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant) ไปจากบรรทัดฐานของสังคมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีหลักตรรกะที่ขัดแย้งกันระหว่างมาตรฐานของสื่อมวลชนกับบรรทัดฐานของสังคมอยู่บ้าง ตามปกติภาพของผู้เบี่ยงเบนนั้นจะมียุยยะไปในด้านลบ ที่ไม่ควรจะนำมาเผยแพร่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง แต่สำหรับสายตาของสื่อมวลชนแล้ว ความเบี่ยงเบนดังกล่าวกลายเป็นข้อเด่นที่จะใช้คัดเลือกการนำเสนอ (ดังเช่นในคำนิยามของชาวอเมริกันวอร์เรนอา "ความเบี่ยงเบนผิดไปจากปกติ และบรรทัดฐานของสังคม" เข้าไว้ด้วย) กล่าวคือ ความเบี่ยงเบนผิดปกติก็เป็น "จุดขาย" ที่สำคัญของสื่อมวลชน

ในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สื่อมวลชนได้พยายามเกาะติดหลักการทำงานว่า การเลือกนำเสนอภาพที่เบี่ยงเบนนั้น เป็นไปทั้งเพื่อ "จุดขาย" ของสื่อมวลชน และทั้งเพื่อให้เป็น "ข้อเตือนใจ" มิให้คนอื่นถือเป็นแบบอย่าง ดังนั้น การเล่นบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อผู้ที่กระทำผิดนั้น สื่อมวลชนจึงมักจะทำหน้าที่เป็นผู้ลงโทษแก่ผู้กระทำผิดเป็นซ้ำสอง (เช่น การประณามด้วยการตั้งฉายาต่าง ๆ) หลังจากที่ได้ลงโทษแล้วเป็นระลอกแรก แต่ทว่าเมื่อสื่อมวลชนเริ่มนำเสนอภาพผู้ร้ายกลับใจมานำเสนอในฐานะวีรบุรุษ ก็ทำให้การเล่นบทบาทของสื่อมวลชนดูคลุมเครือจากหลักการที่ตั้งเอาไว้

เมื่อการทำบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนคลุมเครือดังกล่าว จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การนำเสนอภาพดังกล่าวนั้นอาจจะมีลักษณะเหมือนดาบสองคม ดาบคมแรกที่มีคุณประโยชน์ก็คือ การให้ความหวังแก่ผู้ที่หลงผิดว่า สังคมเราจะให้อภัยและให้โอกาสแก่ตัวแก่พวกเขา แต่ดาบคมที่เป็นโทษก็คือ การสร้างภาพดังกล่าวก่อให้เกิดการเลียนแบบดังที่มีข้อติติงอยู่เสมอว่า การเสนอภาพของอาชญากรที่ยืนเรียงอยู่บนหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ทำให้คนเห็นว่า แม้เป็นอาชญากรก็ยังมีความสุขดีอยู่ หรือการเน้นแต่การให้อภัยและให้โอกาสกลับตัวก็อาจจะทำให้ผู้คนหันไปทำความชั่วความผิดอย่างง่ายดายมากขึ้น เพราะหากต้องการจะกลับใจเมื่อไร ก็พร้อมที่จะทำได้ และสังคมก็จะให้โอกาสเสมอ

การที่คมด้านใดของดาบจะบาดผู้ชมนั้นขึ้นอยู่กับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ในการนำเสนอเป็นอันดับแรก และต่อมาคือความสามารถในการใส่รหัสของผู้ส่งสารว่าจะแปรเจตนาหมายให้ออกมาเป็นรูปแบบและเนื้อหารายการได้อย่างไร นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษา และเพื่อตรวจสอบกระบวนการสื่อสารทั้งกระบวนการ ผู้วิจัยจะศึกษาทัศนคติของผู้รับสารในขั้นตอนของการถอดรหัสด้วย จากข้อมูลที่ได้จากภาพระดับ Micro นี้ ผู้วิจัยจะนำมาอธิบายสรุปในระดับ Macro ถึงประเด็นปัญหา เรื่องบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ได้ตั้งเอาไว้ตั้งแต่แรก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงเนื้อหาและวิธีการนำเสนอภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจที่ปรากฏในสื่อมวลชน
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการนำเสนอภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจในสื่อมวลชน
3. เพื่อศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารและความเข้าใจของผู้รับสารว่าผู้รับสารได้รับสารตามความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการหรือไม่
4. เพื่อศึกษาถึงการตอบรับสารที่นำเสนอภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจของผู้รับสารประเภทต่าง ๆ

6.2 นางสาวพนัญช์ นุตาลัย

เรื่อง : การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : อ.วิลาสินี พิพิธกุล

ทฤษฎีวิพากษ์ที่จะนำมาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้คือ ทฤษฎี Ideological Struggle และทฤษฎี Hegemony ของ A. Gramsci ที่เสนอว่าบรรดากลไกทางอุดมการณ์ของสังคม (Ideological Apparatus) เช่น โรงเรียน ครอบครัว ศาสนา และสื่อมวลชน อันมีชนชั้นกลางเป็นผู้ดำเนินงานนั้น จะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และอุดมการณ์วัฒนธรรมระหว่างชนชั้นนำกับชนชั้นล่างในสังคมที่มีความขัดแย้งทางชนชั้นต่อกัน

เมื่อนำเอาทฤษฎีของ Gramsci มาใช้อธิบายในกรณีของสังคมไทย บริบทของสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยทำให้ผู้วิจัยต้องดัดแปลงว่า ชนชั้นกลางของไทยนั้นมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ที่ทำงานอยู่ตามกลไกสังคมและเป็นเครื่องมือให้แก่ชนชั้นอื่น ๆ เสมอไป สภาพความเป็นจริงของสังคมไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน ทำให้ชนชั้นกลางไทยได้ขยายตัวเติบโตอย่างมากและสถาปนาตัวเองอย่างเป็นอิสระ ชนชั้นนี้มีวัฒนธรรมของตนเอง มีผลประโยชน์ทางชนชั้นของตัวเอง และมีอุดมการณ์ของตนเอง ดังนั้นชนชั้นกลางจึงได้เปลี่ยนฐานะจากเครื่องมือของคนอื่นกลายมาเป็นคู่ต่อสู้ขั้วหนึ่งในสังคมด้วย ดังปรากฏประจักษ์พยานจากบทบาทของชนชั้นกลางในการเปลี่ยนแปลงสังคมครั้งสำคัญ ๆ ตั้งแต่ 2475, 14 ตุลา, 6 ตุลา จนกระทั่งถึง 'มีอบมีมือถือ' เมื่อเดือนพฤษภาคม 2535

นอกจากนั้นในการศึกษาชนชั้นกลางของไทย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจำเป็นต้องสำรวจรูปธรรมความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยด้วย การก่อตัวของชนชั้นกลางไทยในรอบ 50-60 ปีที่ผ่านมาเกิดขึ้นเป็นหลายระลอก ทำให้ชนชั้นนี้เกิดการประกอบตัวของคนหลายกลุ่ม แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะมีลักษณะทางชนชั้นบางอย่างร่วมกัน แต่ก็คงมีความแตกต่างกันในรายละเอียดบางอย่าง ตัวอย่างเช่น ชนชั้นกลางที่เข้าร่วมเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 นั้น ส่วนใหญ่เคยผ่านเหตุการณ์ 14 ตุลา และ 6 ตุลามาแล้ว ดังนั้นเนื้อหาอุดมการณ์ที่พวกเขามีจึงอาจจะมีลักษณะ Totality คือมองเห็นผลประโยชน์รวมของคนทุกชั้น โดยเฉพาะชนชั้นล่างของสังคมมากกว่าจะเห็นแก่ผลประโยชน์ของชนชั้นตนเอง เช่นกลุ่มธุรกิจรายย่อยที่ไม่เคยมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้วิจัยจึงจะตรวจสอบเนื้อหาอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลางที่มีความหลากหลายดังกล่าว

ทฤษฎี Hegemony ของ Gramsci กล่าวว่า คนแต่ละชนชั้นต่างก็มีอุดมการณ์ประจำชนชั้นของตนเอง และพยายามใช้กลไกด้านอุดมการณ์ต่าง ๆ ทำให้อุดมการณ์ประจำชนชั้น (Class Ideologies) กลายเป็นอุดมการณ์หลักของสังคม (Dominant Ideologies) เช่น ชนชั้นนำพยายามทำให้สังคมเชื่อว่า หากปราศจากการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสหภาพแรงงาน บรรยากาศการลงทุนจะดี และเศรษฐกิจจะเจริญเติบโต เป็นต้น ตามปกติแล้ว ชนชั้นนำจะเป็นกลุ่มที่มีโอกาสใช้กลไกต่าง ๆ มากที่สุด แต่พวกเขาก็มีข้อจำกัดของชนชั้นอื่น ๆ จะหมดสิ้นไปเลย ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาว่า ชนชั้นกลางซึ่งมีโอกาสเข้าถึงกลไกด้านอุดมการณ์ตัวหนึ่ง คือสื่อมวลชนนั้น ได้ใช้กลไกตัวนี้ในการทำให้อุดมการณ์ของตน (เช่น ประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาของตน) กลายเป็นอุดมการณ์หลักของสังคมอย่างไรบ้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะของชนชั้นกลางในสังคมกับกลไกด้านอุดมการณ์ เช่นสื่อมวลชนนั้น สามารถพิจารณาได้ใน 2 รูปแบบ รูปแบบแรกคือ ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มคนที่ทำงานอยู่ตามกลไกนี้ และอีกรูปแบบหนึ่งคือการทำที่ชนชั้นกลางได้ใช้กลไกนี้ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของตนด้วยรูปแบบอันหลากหลาย เช่น การให้ข้อมูลแก่สาธารณะ การแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางสังคม การสร้างกระแสเรียกร้อง การปลุกระดมความคิด การกดดันต่อรัฐบาล ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการสำรวจรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ในกรณีของสื่อหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตามในการที่ชนชั้นกลางจะเข้ามาใช้สื่อมวลชนนั้น ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้ก็คือ พลวัตการเปลี่ยนแปลงภายในสถาบันสื่อมวลชนเอง ในกรณีของหนังสือพิมพ์ไทย ซึ่งมีพัฒนาการมาในรูปแบบเดียวกับหนังสือพิมพ์ในประเทศตะวันตก กล่าวคือ ในระยะเริ่มแรกหนังสือพิมพ์จะเป็นสถาบันขนาดเล็ก มีอำนาจทางสังคมไม่มาก แต่ผูกพันตัวเองกับการเมืองค่อนข้างสูง แต่ในระยะหลัง หนังสือพิมพ์จะกลายเป็นสถาบันที่มีขนาดใหญ่โตขึ้น มีพลังอำนาจมากขึ้น แต่ก็เริ่มผูกพันกับการเมืองน้อยลงและหันไปผูกติดกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตัวเองมากกว่า ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้จะกลายมาเป็นปัจจัยหนึ่งในการพิจารณาการใช้สื่อมวลชนของชนชั้นกลาง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นกลางโดยผ่านการใช้สื่อหนังสือพิมพ์
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ทัศนคติของชนชั้นกลางในเรื่องการใช้สื่อหนังสือพิมพ์เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นกลาง

6.3 นางสาวรินทรา ไกยรวงศ์

เรื่อง : มิติแห่งการบริโภคที่ปรากฏในนิตยสารผู้หญิง

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญถือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : รศ.ดร.ระวีวรรณ ประกอบผล

การศึกษานิตยสารผู้หญิงเท่าที่ผ่านมาในฐานะสื่อคู่กายของชนชั้นผู้หญิง (Women Class) ส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้แนวคิดชั้นนำของทฤษฎีสื่อสารของมวลชนกระแสหลัก โดยเฉพาะทฤษฎีพันธกิจนิยม แนวคิดนี้มักจะยอมรับโดยปริยายและสร้างความเชื่อว่า สื่อประเภทนี้จะทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายมาอยู่ 2 - 3 ประการ คือทำหน้าที่ให้ความรู้นอกระบบโรงเรียนแก่กลุ่มสตรีด้วยการบรรจุคอลัมน์ประเภทสารคดี ความรู้ และการสัมภาษณ์บุคคล ทำหน้าที่ให้ความบันเทิงด้วยนวนิยายเรื่องสั้นและเรื่องยาว และท้ายที่สุด ก็ทำหน้าที่ส่งเสริมระบบธุรกิจด้วยการลงโฆษณา

อย่างไรก็ตาม เมื่อพลิกดูนิตยสารผู้หญิงที่ขายดีติดอันดับสักสองสามเล่ม สิ่งแรกที่จะทำให้สะดุดใจก็คือ หน้าที่ที่ดูเหมือนจะมีความสำคัญอยู่ในลำดับท้ายสุดนั้นกลับยึดพื้นที่นิตยสารแต่ละเล่มมากกว่าหน้าที่อื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้นความอยู่รอดในบรรณพิภพของนิตยสารแต่ละเล่มยังดูเหมือนจะขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายโฆษณาสามารถทำหน้าที่สุดท้ายนั้นได้ดีเพียงใด ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ผลิตนิตยสารหลายรายถึงสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงในการทำนิตยสารแต่ละเล่มให้ผลยืนยันทันทีเดียวกัน

ผู้วิจัยได้ใช้ทัศนะวัตถุนิยมเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ "นิตยสาร" ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน "นิตยสาร" ในฐานะผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของสังคมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ ย่อมมีรูปร่างหน้าตา มีเป้าหมายและมีหน้าที่ที่แปรเปลี่ยนไปตามลักษณะของสังคมในขณะนั้น ๆ

สภาวะของสังคมไทยในอดีตเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นจุดกำเนิดของนิตยสารนั้น ขึ้นตอนทางเศรษฐกิจของไทย ยังต้องถือเอาปัญหาของการผลิต (Production) เป็นความสำคัญลำดับแรก การจัดจำหน่าย (Distribution) เป็นลำดับต่อมา และการบริโภค (Consumption) เป็นลำดับสุดท้าย ด้วยเหตุนี้กระบวนการผลิตนิตยสารในครั้งอดีตจึงเป็นไปตามลำดับเดียวกัน หากทว่าสังคมไทยปัจจุบันนี้ โฉมหน้าบริบทหลักของเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว จากแต่เดิมที่ต้องตอบคำถามด้านการผลิตว่า "เราจะแก้ปัญหาผลผลิตขาดแคลน (Scarcity)" มาเป็นคำถามใหม่ด้านการบริโภคว่า "จะจัดการกับผลผลิตส่วนเกิน (Surplus) ที่ล้นเหลือได้อย่างไร"

คำตอบหนึ่งของการแก้ปัญหาหลักดังกล่าว ก็คือ ระบบการตลาด การใช้สื่อมวลชนและการโฆษณาที่ได้เข้ามาจัดระบบและจัดการชีวิต จัดระบบคิด จัดการกระทั้งรสนิยมของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการบริโภค (ที่เรียกว่า Lifestyles)

นิตยสารในฐานะสื่อชนิดหนึ่งจึงจำเป็นต้องดำเนินไปตามหลักดังกล่าวเช่นกัน ในแง่ของการผลิต เมื่อ 100 ปีก่อน นิตยสารเล่มหนึ่ง ๆ จะเกิดขึ้นมาจากความตั้งใจบางประการของผู้ผลิต (เช่นอยากให้ความรู้แก่สตรี อยากเป็นเวทีให้ผู้หญิงแสดงความคิดเห็น ฯลฯ) แต่ขณะนี้ นิตยสารได้ก้าวเข้ามาสู่ "ธุรกิจสิ่งพิมพ์" ซึ่งได้แปรเปลี่ยนแรงจูงใจของผู้ผลิตจาก "ทำเพราะตั้งใจและใจรัก" มาเป็น "ทำเพื่อหวังผลกำไร" และจากคำถามเดิมที่ผู้ผลิตจะต้องตอบว่า "ผู้จัดทำนิตยสารต้องการจะให้อะไรแก่ผู้อ่าน" ก็ได้เปลี่ยนมาเป็น "ตลาดผู้อ่านต้องการอะไรจากหนังสือของเรา"

นอกจากลักษณะการผลิตจะเปลี่ยนแปลงไปแล้ว บทบาทหน้าที่ของนิตยสารเองก็ต้องแปรเปลี่ยนตามสภาวะสังคมไปด้วย การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการพิสูจน์ว่า นิตยสารได้กลายมาเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการแก้ปัญหาด้านการบริโภคของระบบทุนนิยมของไทย ด้วยการทำหน้าที่เป็นสื่อที่ถ่ายทอดความรู้และหล่อหลอมรสนิยมรวมทั้งแบบแผนการบริโภคให้แก่กลุ่มบุคคลที่สังกัดชนชั้นต่าง ๆ ดังนั้นในการวิเคราะห์เนื้อหาส่วนที่กล่าวด้วยความรู้ันั้น ผู้วิจัยจึงจะไม่ใช้ความคิดที่ยอมรับกันโดยปริยาย (Take it for granted) ว่า ความรู้จากนิตยสารนั้นจะต้องเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้อ่านเสมอไป แต่อาจจะตั้งคำถามว่า ความรู้เรื่องอะไรที่ถูกนิตยสารเลือกนำมาเสนอ การให้ความรู้ันั้นทำไปทำไม ทำไปแล้วให้ประโยชน์ต่อใครในท้ายที่สุดและในการวิเคราะห์มิติการบริโภคที่ปรากฏอยู่ในนิตยสารสำหรับผู้อ่านชนชั้นต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยาของ Baudrillard นักทฤษฎีแนววิพากษ์รุ่นใหม่มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงหน้าที่ที่แท้จริงของนิตยสารซึ่งแสดงออกผ่านกระบวนการผลิต
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเลือกและการตัดสินใจของฝ่ายผู้ผลิตในการกำหนดเนื้อหาของนิตยสารในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษามิติแห่งการบริโภคของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มของนิตยสารผู้หญิงที่สะท้อนอยู่ในเนื้อหาของนิตยสาร

6.4 นางนิภาพรรณ สุขศิริ

เรื่อง : ทิศทางของการดูแลสุขภาพในรายการสุขภาพทางโทรทัศน์

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : รศ.ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ

ในมิติของสุขภาพซึ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องของร่างกายจิตใจที่แข็งแรงหรืออ่อนแอในระดับของปัจเจกบุคคล แต่ทว่าจากปรากฏการณ์ที่เกิดกลุ่มโรคคนรวย (Disease of Affluence) และกลุ่มโรคคนจน (Disease of Poverty) ได้แสดงให้เห็นว่าหลักปรัชญาแบบองค์รวม (Holistic Approach) ของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ที่ให้คำอธิบายว่า ภาวะการมีสุขภาพที่ดีนั้นเกิดมาจากมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่มีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลจะอธิบายปรากฏการณ์ได้เด่นชัดกว่า ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาแง่มุมสุขภาพใน 'ขั้นตอนของการเกิดโรค' เราก็จะพบว่าขีดความสามารถของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละชนชั้นที่จะจัดสภาวะแวดล้อมเพื่อรักษาสุขภาพที่ดีของตนเองได้อย่างแตกต่างกัน ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวจะมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นใน 'ขั้นตอนของการรักษาโรค' การเข้าถึงบริการทางการแพทย์แผนใหม่ที่วางเงื่อนไขให้ 'การรักษาพยาบาล' กลายมาเป็นสินค้ามากกว่าบริการ ได้ปิดกั้นโอกาสการรักษาอาการเจ็บป่วยของคนจนรวมทั้งทิศทางของการแพทย์ที่มุ่งเน้นการพึ่งพายาและแพทย์มากกว่าการดูแลสุขภาพของตนเอง ก็ทำให้รายจ่ายด้านสุขภาพของประชาชนสูงขึ้นโดยไม่จำเป็น

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงได้เสนอสูตรผสมของการมีสุขภาพที่ดีของคนแต่ละกลุ่มแต่ละชนชั้นว่าเกิดจากปัจจัยร่วมกัน 2 ประการ คือ ฐานะทางเศรษฐกิจ และความรับรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพ ในองค์ประกอบทั้งสองนี้ ปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชนก็คือการเผยแพร่ข่าวสารและให้ความรู้ด้านสุขภาพ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่สุดก็คือ รายการสุขภาพอนามัยทางโทรทัศน์นั่นเอง

ในทางอุดมคติ กลุ่มทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อการพัฒนา มักจะคาดหวังว่า สื่อมวลชนที่ก้าวหน้าทันสมัยเช่น โทรทัศน์จะทำหน้าที่ช่วยถมช่องว่างความรู้ให้แก่ประชาชนกลุ่มที่ขาดโอกาสภาพของการทำหน้าที่ของสื่อเพื่อการพัฒนา มักจะถูกวาดให้โทรทัศน์ดูจะเป็น 'พระเอกขี่ม้าขาว' เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามรายงานผลการวิจัยหลายชิ้นได้แสดงให้เห็นว่า 'พระเอก' ของเราได้สื่อแนว 'ผู้ร้าย' ออกมาให้เห็น เช่น รายการสุขภาพอนามัยอันหลากหลายรูปแบบที่เป็นทั้งของรัฐและเอกชนได้ช่วยสร้างความวิตกกังวลด้านสุขภาพจนเกินเหตุ เน้นการใช้ยาเกินความจำเป็น เน้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการรักษาอย่างไม่สมเหตุผล เป็นต้น

สำหรับวิธีการเข้าสู่ปัญหาของทฤษฎีวิพากษ์นั้นจะไม่เริ่มต้นด้วย "อุดมคติที่ควรจะเป็น" (What should be) หากแต่จะเริ่มต้นด้วย "สิ่งที่กำลังอยู่จริง" (What is) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะพิจารณาสถานะที่กำลังเป็นอยู่จริง ๆ ของ "กิจการโทรทัศน์ไทย" ที่มีสัดส่วนของการเป็นทั้งธุรกิจและบริการสังคม (Profit-Oriented & Public Service) และระบบสาธารณสุขของไทยที่ประกอบด้วยสัดส่วนหลายมิติ (เป็นบริการหรือสินค้า มีทิศทางที่ให้พึ่งพาแพทย์หรือดูแลตนเอง เน้นการป้องกันหรือการรักษา เป็นบริการของรัฐหรือเป็นธุรกิจสินค้าของเอกชน ฯลฯ) ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการจะตรวจสอบเชิงวิพากษ์ว่า บรรดารายการสุขภาพทางโทรทัศน์นั้นให้ประโยชน์สำหรับคนชั้นใด และได้ชี้นำทิศทางในการบรรลุเป้าหมายของการมีสุขภาพดีไปในหนทางใด

ผลจากการตรวจสอบดังกล่าวก็เพื่อที่จะตอบคำถามสุดท้ายในแง่ปรัชญาสังคมเชิงจริยธรรมว่า ในขณะที่คนยากจนมีโอกาสน้อยอยู่แล้วในการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อประกอบสุขภาพที่ดีของตน และยังถูกซ้ำเติมจากการเข้าไม่ถึงบริการรักษาเมื่อเกิดเจ็บป่วย ในการนี้โทรทัศน์ได้ทำหน้าที่เป็นกลไกหนึ่งในการสร้างสรรค์ความยุติธรรมด้านสุขภาพอนามัย โดยถือหลักว่า "ต้องให้มากสำหรับผู้ที่มีน้อย" หรือโทรทัศน์ทำได้เพียงการซ้ำเติมความอยุติธรรมด้านสุขภาพอนามัยให้เพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาที่นำเสนอในรายการสุขภาพทางโทรทัศน์กับปัญหาสุขภาพของคนไทย
2. เพื่อเปรียบเทียบรายการทางโทรทัศน์ของภาครัฐและภาคเอกชน
3. เพื่อเปรียบเทียบการนำเสนอแนวความคิดของการแพทย์แบบแยกส่วนกับการแพทย์แบบองค์รวมจากรายการสุขภาพทางโทรทัศน์
4. เพื่อศึกษาการประเมินรายการสุขภาพทางโทรทัศน์ของผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ

6.5 นายสมคิด เลิศไพฑูริยประเสริฐ

เรื่อง : ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อโครงสร้างทางสังคม และทัศนคติของคนไทย ศึกษาเฉพาะกรณีอินเทอร์เน็ต

ประธาน : รศ.ดร. ธนวดี บุญลือ

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

กรรมการ : อ. ณรงค์ ขำวิจิตร

สำหรับทัศนะโดยทั่วไปเมื่อทำการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ "เทคโนโลยี" มักจะมีความโน้มเอียงที่จะพิจารณาปัญหาเทคโนโลยีตามลำพังโดยแยกขาดจากมิติอื่น ๆ และเห็นว่าเป็น "ปัญหาทางเทคนิค" เท่านั้น แต่สำหรับการศึกษาเรื่อง "Internet" จึงเป็นตัวอย่างรูปธรรมอย่างหนึ่งของเทคโนโลยีข่าวสารนั้น ผู้วิจัยจะอาศัยแนวคิดของทฤษฎีวิพากษ์ที่พิจารณาว่าเทคโนโลยีนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของพลังการผลิต (Productive Force) พลังการผลิตนี้จะแสดงออกมาในรูปแบบใดก็ย่อมอยู่กับเงื่อนไขของความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relation of Production) ซึ่งมีอยู่ในสังคมนั้น

หากจะกล่าวให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นก็คือ มุมมองในการพิจารณาเทคโนโลยีนั้น จะต้องไม่แยกตัวออกมาเป็นอิสระจากมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของสังคม จากทฤษฎีวิพากษ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจะพิจารณาความสัมพันธ์แบบซึ่งกันและกันระหว่างตัวเทคโนโลยีชนิดหนึ่งคือ Internet กับโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมทั้งโครงสร้างความคิดของคนไทย

ลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างเทคโนโลยีกับมิติต่าง ๆ ของสังคมนั้น จะแปรออกมาเป็นปัญหาคำถามวิจัยได้ 2 คำถามด้วยกัน คำถามแรกก็คือ ภายใต้เงื่อนไขสังคมแบบใดที่ทำให้มีการนำเอาเทคโนโลยีข่าวสาร เช่น Internet เข้ามาใช้ คำถามที่สองก็คือ ผลอันเกิดจากการใช้ Internet นั้น ทั้งที่เกิดขึ้นในระดับโครงสร้างสังคม และระดับโครงสร้างความคิดของคนไทยเป็นอย่างไรบ้าง

กล่าวสำหรับคำถามแรก ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของการนำเข้าเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาสู่สังคมไทยตั้งแต่ครั้งอดีต เริ่มตั้งแต่การขุดคลอง การสร้างถนน การใช้ไฟฟ้า ฯลฯ บรรดาเทคโนโลยีเหล่านี้ล้วนแต่ถือกำเนิดจากนอกสังคมไทย และถูกนำเข้ามาใช้ เป้าหมายของการนำเทคโนโลยีเหล่านี้จะถูกตัดสินโดยโครงสร้างอำนาจของสังคมในขณะนั้นๆ เช่น การขุดคลองสายแรกของไทย มิได้มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการทำเกษตรของชาวกะเหรี่ยง หากแต่เพื่อขนส่งค้าขายสินค้าของชนชั้นนำ การตัดถนนอย่างมากมายในยุคแผนพัฒนาประเทศไปยัง

ภาคอีสาน ก็ล้วนแต่เป็นเพื่อเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของการทำสงครามแย่งชิงประชาชน เป้าหมายดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดรูปลักษณ์และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีที่นำเข้ามา

ฉะนั้น พลังการผลิตรูปแบบหนึ่งเช่น Internet นั้น จะถูกนำเข้ามาในสังคมไทยอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีอยู่ในขณะนั้น กล่าวให้เป็นรูปธรรมก็คือ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาว่าใครเป็นผู้กำหนดการนำเทคโนโลยีตัวนี้เข้ามา ได้เลือกนำอะไรเข้ามา ไม่เลือกนำอะไรเข้ามา นำเข้ามาใช้ประโยชน์อะไร เพื่อใคร เป็นต้น

บทสรุปจากการเลือกนำเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาในสังคมไทย มักจะพบอยู่เสมอว่า สังคมไทยไม่เคยนำเทคโนโลยีเข้ามาอย่างสมประกอบเลย เช่นกรณีการขนส่ง ประเทศไทยรับเอารถยนต์ชั้นดีราคาแพง วิ่งได้ด้วยความเร็วสูง แต่รถเหล่านี้ต้องมาวิ่งอยู่บนถนนที่ด้อยการพัฒนา พร้อมทั้งคนขับรถที่ยังไม่ได้พัฒนานิสัยในการขับรถที่ดีเลย เช่นเดียวกับการรับนาฬิกาข้อมือราคาเรือนแสน แต่ไม่ได้พัฒนาวัฒนธรรมในการรักษาเวลาตามขึ้นมาด้วย ในกรณีของ Internet นั้น ผู้วิจัยจะศึกษาลักษณะการเลือกรับองค์ประกอบต่าง ๆ ของเทคโนโลยีนี้ว่าเป็นไปตามบทสรุปในครั้งอดีตมากน้อยเพียงไร

ส่วนในเรื่องผลอันเกิดจากเทคโนโลยีสารสนเทศตัวใหม่นี้ ผู้วิจัยจะให้ความสนใจกับเรื่องโครงสร้างความคิดของคนไทย ทั้งนี้โดยอาศัยแนวคิดของทฤษฎีวิพากษ์ที่อธิบายว่า ความคิดและสำนึกของบุคคล (Social Consciousness) อาจเกิดมาจากการดำรงอยู่ของสังคม (Social Being) หรืออาจเกิดมาจากการ Adopt ความคิดดังกล่าวจากผู้อื่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความคิดของกลุ่มคนไทยที่ได้เริ่มรู้จัก เริ่มใช้ Internet ซึ่งคงจะมีช่องทาง 2 ช่องทางในการรับความคิดเกี่ยวกับ Internet (รวมทั้ง IT ข้างเคียง) กล่าวคือ ช่องทางแรกเป็นการรับข่าวสาร ความคิด และความเชื่อจากผู้อื่น เช่น เชื่อว่า IT จะช่วยให้พูดคุยกับคนได้ทั่วโลก ฯลฯ และอีกช่องทางหนึ่งก็คือ การได้รับข่าวสารด้วยการมีประสบการณ์โดยตรงกับเทคโนโลยีเหล่านี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาระบบความคิดของบุคคลกลุ่มที่ได้สัมผัสกับ Internet ว่าเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยด้านโครงสร้างสังคม และโครงสร้างความคิดของสังคมไทย ที่เอื้ออำนวยต่อการรับเอาอินเทอร์เน็ตเข้ามาสู่สังคมในยุคเริ่มแรก
2. เพื่อศึกษาถึงกลไกการเติบโตของอินเทอร์เน็ตในสังคม อันเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับโครงสร้างความคิดของคนไทย และโครงสร้างของสังคมไทย

3.เพื่อประมวลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สำหรับนำมาประกอบการนายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและแก้ไขเรื่องการรับและการใช้อินเตอร์เน็ต

เชิงอรรถ

- ¹ Baran S.J. & Davis D.K., (1995)
Mass Communication Theory, Wadsworth Publishing, California.
- ² ยกตัวอย่างเช่น McQuail D., (1987)
Mass Communication Theory (2nd. ed.), Sage Publishing, London.
- ³ สมสุข หินวิมาน (2534)
วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกับการสร้างความชอบธรรมของรัฐ, วิทยานิพนธ์คณะ
นิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ⁴ คมกมล ลิ้มปิชัย (2532)
บทบาทของธุรกิจเพลงไทยสากล ต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง, วิทยานิพนธ์คณะ
นิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ⁵ จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ
อาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์ไทย, วิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ⁶ อ้างจาก Axel Honneth (1987), "Critical Theory" ใน Giddens A. & Turner J.
(eds), Social Theory Today, Polity Press, London.
- ⁷ E.M. Rogers, "The Empirical and the Critical Schools of Communication
Research", Communication Yearbook 5. pp 125-144.

(5ก.) ภาคผนวก : ประวัติผู้เสนอโครงการ

ประวัติ

นางกาญจนา แก้วเทพ (2492 -)

จบปริญญาตรีครุศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2512 จบปริญญาโทครุศาสตร์มหาบัณฑิต (จิตวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2514 และเข้ารับราชการเป็นอาจารย์โทที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2514 เมื่อปีพ.ศ. 2518 ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์โทที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปีพ.ศ. 2523 ได้รับทุนจากองค์กรพัฒนาประเทศฝรั่งเศส (Comitee Catholique contre la Feim et pour Developpement) ไปศึกษาปริญญาเอกสาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยปารีสที่ 7 ประเทศฝรั่งเศส เมื่อสำเร็จกลับมา ได้ขอโอนย้ายมารับราชการที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530-2533

ในระหว่างทำการสอนที่คณะนิเทศศาสตร์ได้รับผิดชอบสอนในวิชา Theory of Mass Communication, Cultural Analysis of Mass Communication, Social Aspect of Mass Communication จากการสอนวิชาดังกล่าวได้ช่วยพัฒนาความสนใจที่จะนำเอาทฤษฎีสังคมที่ได้ศึกษามาในระหว่างเรียนปริญญาเอกมาใช้วิเคราะห์กรณีรูปธรรมของสื่อมวลชน

ปีพ.ศ. 2534-2536 ได้ลาออกจากราชการเพื่อไปทำงานเป็นนักวิจัยอาวุโสขององค์กรพัฒนาเอกชน และได้มีประสบการณ์การวิจัยและพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นผลงานวิจัย 3 เรื่อง คือ การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาชนบท (ทุนวิจัยของ Cebemo, เนเธอร์แลนด์, 2530), การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และพัฒนา (ทุนวิจัยของ Cemebo, เนเธอร์แลนด์, 2534) และ Local Social Development (ทุนวิจัยของ United Nations Center for Regional Development, 1990)

ในปีพ.ศ. 2537 ได้ขอกลับเข้ารับราชการในภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ดำรงตำแหน่งรองคณบดีบัณฑิตศึกษาคณะนิเทศศาสตร์ ตั้งแต่ปี 2537 - 2538

สำหรับผลงานเขียนที่เกี่ยวกับทฤษฎีวิพากษ์ มีงานเขียนทั้งในการอธิบายเนื้อหาทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ดังนี้

- "ลัทธิมาร์กซ์ของกรัมสกี", **วารสารธรรมศาสตร์** 12 : 2 (มีย. 2526)
- "อุดมการณ์ : แนวคิดและแนววิเคราะห์", **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง**, 3 : 3 (มค.-มีค. 2527)
- "จิตสำนึกชาวนา... ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง", สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2527
- "พัฒนาการความคิดมาร์กซิสต์ในศตวรรษที่ 20 : สำนักแฟรงเฟิร์ต", **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง**, 4 : 1 (กย. 2527)
- "ซ้ายใหม่ในฝรั่งเศส", สำนักพิมพ์พลี, 2528
- "อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ", สถาบันวิจัยสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529
- "ขีดจำกัดในการใช้เครื่องมืออุดมการณ์ในสังคมไทย", **รัฐศาสตร์สาร**, (เมย. 2530), คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- "ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน", คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531
- "มิติด้านอุดมการณ์ในละครโทรทัศน์ไทย", โครงการกระแสน้ำเสรีและการพัฒนา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533
- "มายาพินิจ : การเมืองทางเพศของละครโทรทัศน์ไทย", สำนักพิมพ์เจนเดอเพลส, 2536
- "วิจารณ์หนังในทัศนะใหม่ 2", สำนักพิมพ์เจนเดอเพลส, 2537

ความสนใจในปัจจุบันคือการวิเคราะห์สถาบันสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของสังคม และจัดระบบวิถีชีวิตและวิถีคิดของบุคคล รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสตรี

(5 ข.) ภาคผนวก : ประวัตินิสิตที่ทำวิทยานิพนธ์

(1) **นางสาววรินทรา ไกยรวงศ์** เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2512 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีพ.ศ.2533 หลังจากจบการศึกษาได้เข้าทำงานในตำแหน่งกองบรรณาธิการ นิตยสารแพรวสุดสัปดาห์ จนมาถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2537 ได้เข้าสมัครศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการเขียนวิทยานิพนธ์ ซึ่งหัวข้อที่สนใจจะศึกษาคือเรื่อง **"มิติแห่งการบริโภคที่ปรากฏในนิตยสารผู้หญิง"**

(2) **ร.ต.ท.หญิงอารยา ถาวรวันชัย** เกิดเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2515 เป็นคนจังหวัดกรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี ในปีพ.ศ. 2532 และระดับปริญญาตรีสาขาศาสาตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีพ.ศ. 2536 และได้รับราชการตำแหน่งพยาบาลตรี แผนกศัลยกรรม โรงพยาบาลตำรวจ ระหว่างปี 2536 ถึง พ.ศ. 2538 ขณะนี้ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้เข้าร่วมโครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์ในหัวข้อเรื่อง **"ภาพลักษณ์แบบวีรบุรุษของผู้รักกลับใจที่ปรากฏในสื่อมวลชน"** โดย ผศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและเป็นอาจารย์ผู้เสนอโครงการนี้

(3) **นางสาวพัสนัย นุตาลัย** เป็นคนจังหวัดกรุงเทพมหานคร เกิดเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2515 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ในปีพ.ศ. 2533 และจบปริญญาตรีรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต เอกบริหารธุรกิจ (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อปีพ.ศ. 2537 และในปีเดียวกันได้สอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2539) ได้เข้าร่วมโครงการวิทยานิพนธ์สำหรับนักทฤษฎีวิพากษ์ ซึ่งมี ผศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ เป็นผู้เสนอโครงการรวมทั้งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยวิทยานิพนธ์ที่จะนำเสนอและจัดทำคือเรื่อง **"การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน"** โดยใช้ทฤษฎีวิพากษ์สังคมตามแนวทางของ Gramsci เป็นกรอบแนวความคิดหลัก อันเป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์และหาเหตุผลอธิบายวิธีการเล่นการเมืองของชนชั้นกลางโดยผ่านทางสื่อมวลชน

(4) **นางนิภาพรณ สุขศิริ** อายุ 30 ปี สมรสแล้ว จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ (สาขาสุขศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในปี พ.ศ.2531 รับราชการเป็นนักวิชาการสุศึกษา รับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี เช่น โครงการรณรงค์เพื่อ

หัวหน้าทปฐรี เช่น โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ฯลฯ ในปีพ.ศ. 2537 เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(5) **นายสมคิด เลิศไพริยประเสริฐ**

จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนวัดราชบพิตรในปี 2528 เคยเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี คณะวิทยาศาสตร์ ภาควิชาคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า (2529) หลังจากนั้น ในปี 2530 ได้เข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีอีกครั้ง ในคณะศิลปกรรมศาสตร์ ภาควิชาทัศนศิลป์ วิชาเอกถ่ายภาพ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีแล้ว ได้เริ่มทำงานในบริษัทเอกชนต่าง ๆ คือ บริษัทสตูดิโอ10 บริษัทครีเอทีฟเซอร์เคิล บริษัทเทเลคอมเอเชีย และปัจจุบัน (2539) กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับวิทยานิพนธ์ **"ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อโครงสร้างทางสังคมและทัศนคติของคนไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีอินเทอร์เน็ต"**

(The Impact of Technology on a Social Structure and Attitudes in Thailand : A Case Study of Internet)